

Болаларимизнинг қалбида гўзаллик ва эзгуликка интилишни кучайтириш ва шу асосда жамиятимизнинг маданий савиясини ошириш — биз учун устувор вазифа.

Ислом КАРИМОВ

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining 70 yilligiga

ИЗЛАНИШ ВА САМАРА

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси ва унинг институтлари мамлакатимиз илм-фани ривожига ва иқтисодий тараққиётига катта ҳисса қўшмоқда. Жумладан, Археология институти томонидан юртимиз тарихини ўрганиш ва тадқиқ этиш бора-сида кенг қўлмалли ишлар амалга оширилмоқда.

Институт директори, тарих фанлари номзоди Амриддин БЕРДИМУРДОВ илмий даргоҳ фаолияти ва келгусидаги режалар ҳақида ЎзА мухбирига қуйидагиларни гапириб берди:

— Самарқанд шаҳрида Ўзбекистон Фанлар академиясининг Археология институти ташкил этилиши Ўзбекистон ҳудудига яшовчи халқларнинг қадимий маданиятини ўрганиш йўлида жуда катта ўзгариш ясади.

Институт ўз олдига қўйган мақсад ва вазифаларда тош даври маданиятини, яъни Марказий Осиёнинг ибтидоий одамлар томонидан ўзлаштирилиши, бронза ва илк темир давларида дастлабки шахарлар пайдо бўлиши, юртимиз ҳудудига илк

цивилизацияларнинг юзага келиши, кичик ва воҳа давлатларнинг пайдо бўлиши, деҳқончилик маданиятининг шаклланиш даврини аниқлаш, шахарсозлик, меъморчилик, хунармандчилик, савдо-сотиқ муносабатларини чуқур, ҳар томонлама ўрганиб ўзбек давлатчилиги тарихини ёритиш ва шулар асосида халқимизнинг жаҳон цивилизациясига қўшган улкан ҳиссасини ўрганиш каби масалалар ўз аксини топган.

(Давоми 5-бетда.)

ИСТЕЪДОДЛИ ЎФИЛ-ҚИЗЛАР ФЕСТИВАЛИ

Пойтахтимизда «Камалак юлдузлари» болалар ижодиёти фестивалининг Тошкент вилояти ва Тошкент шаҳри бўйича минтакавий босқичи бўлиб ўтди.

Kamalak yulduzlari

Президентимиз Ислом Каримов раҳнамолигида ёшларни ҳар томонлама соғлом, юксак маънавиятли, мустақил ва теран тафаккур соҳиблари этиб вояга етказиш, уларнинг орзу-интилишларини рўёбга чиқариш борасида амалга оширилаётган кенг қўлмалли ислохот-

ган ёш авлодга жаҳон андозалари даражасида билим бериш, уларни буюк аждодларимизга муносиб инсонлар этиб вояга етказиш, ижтимоий-ҳуқуқий манфаатларини ҳимоялашда муҳим ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилмоқда.

(Давоми 2-бетда.)

МАКТАБ ТАЪЛИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

унда ахборот-коммуникация технологияларининг ўрни муҳим

Бир маҳаллар ишламайдиган компьютер клавиатурасини ҳавас билан босиб кўрардик. Бугуннинг ёшлари эса замонавий ахборот-коммуникация технологияларини танлаб фойдаланишади.

Республика таълим марказида ташкил этилган ўқув-амалий семинарда «Мактаб таълимини ривожлантириш. 2-босқич» лойиҳаси доирасида умумтаълим мактабларига етказиб берилган ўқув компьютер синфлари ва бошқа электрон мультимедиа махсулотларидан янада самарали фойдаланишни ташкил этиш масалалари муҳокама қилинди.

(Давоми 2-бетда.)

ЭЛЕКТРОН АХБОРОТ-ТАЪЛИМ РЕСУРСЛАРИ

дарс самарадорлигини оширишга хизмат қилади

Ҳар бир фаннинг ўзига хос хусусиятлари бўлгани каби АКТни ўқув жараёнига татбиқ этишда ҳам муайян жиҳатларга эътибор қаратиш даркор. Ўқувчи маззун мазруза шаклида эшитишдан кўра, кўз билан кўриб, баъзи жараёнларни бево-сита компьютерда бажарса, тушунчаларни тез ўзлаштиради ҳамда амалга жорий этиши энгил кечади.

3-бет

БАТАН — БУЮК МУАЛЛИМ

Республика болалар кутубхонасида бўлиб ўтган ёш китобхонлар билан онлайн мулоқот-дарс тафсилоти

Адибларнинг «Танланган асарлари», «Танланган сайланма»лари бор. «Танланган саволлар» китоби эса йўқ, Адиб одам йиллар бўйи ўз ўқувчилари тузган, жамлаган бу китобни бир умр кўнгли ва руҳида олиб ўтади. Баъзи саволларнинг вақти ўтади, қарийди, эскиради, бора-бора қизиғини йўқотади ҳам. Бошқа бир саволлар дарё тўлкини янглиғ кўнгилда шалоплаб, мавжланиб яшайверади.

8—9-, 16-бетлар

УШОҚ БИЛАН ЮЗМА-ЮЗ

Кексаларимиз яна бир гапни кўп такрорлашади: «Ноннинг ушоғи ҳам нон!». Урушга гувоҳ бўлган, қийинчилиги қаҳатчиликини бошидан кечирган кимса борки, бу маколни тилидан туширмайди, фарзанди ва набираларига шундай насихат бериб, нонга ҳурматда бўлишни таъкидлайди. Бу ўғитни ёшлигидан эшитиб катта бўлган болалар, албатта, ноннинг қадрига етади, уни увол қилишдан чўчийди.

11-бет

ИСТЕЪДОДЛИ ЎФИЛ-ҚИЗЛАР ФЕСТИВАЛИ

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Давлатимиз раҳбарининг 2008 йил 8 июлда қабул қилинган «Болалар мусиқа ва санъат мактабларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва уларнинг фаолиятини янада яхшилаш бўйича 2009—2014 йилларга мўлжалланган Давлат дастури тўғрисида»ги қарори бадиий ижодиёт марказлари, мусиқа ва санъат мактаблари фаолиятини ривожлантириш, бошлангич мусиқа таълимини сифат ва мазмун жиҳатдан янада такомиллаштиришда муҳим омил бўлаётир.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими, Маданият ва спорт ишлари вазирликлари, «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати ҳам-

корлигида ташкил этилган «Камалак юлдузлари» болалар ижодиёти фестивалидан кўзланган мақсад истеъдодли ўқувчи-ёшларни аниқлаш, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантиришдан иборатдир. Танловда умумтаълим мактабларида таҳсил олаётган ўқувчи-ёшларнинг классик ва миллий мусиқа чолғулари ижрочилиги, анъанавий ва академик хонандалик, хореография, тасвирий ва амалий санъат, наср ва назм йўналишидаги истеъдод ва маҳорати таниқли санъаткор ва мутахассислар томонидан баҳоланди.

— Мен «Истеъдод» рубоичилар ансамбли таркибидан ушбу фестивалнинг миллий

мусиқа чолғулари ижрочилиги йўналиши бўйича қатнашдим, — дейди Тошкент вилояти Ўртачирчиқ тумани 12-болалар мусиқа ва санъат мактаби ўқувчиси, 12 ёшли Асадбек Баҳодиров. — Фестиваль учун «Завқим келур» миллий куйини тайёрлаб келдик. Фестиваль ўзим каби санъатга ихлоси баланд ўқувчиларнинг ишлари билан кенгроқ танишиш имконини берди. Фестиваль давомида янги-янги дўстлар орттирдим.

Фестиваль якунида турли номинациялар бўйича ғолиблар аниқланди.

Назкат УСМОНОВА,
ЎЗА мухбири

Отабек МИРСОАТОВ (ЎЗА)
олган суратлар.

Аёл ўзини қачон бахтли ҳисоблайди? Қачонки оилада ва жамиятда қадр топса, фарзандлари бахти-камолини кўрса. Бугун мамлакатимизда ана шундай бахти тўқис аёлларни кўплаб учратиш мумкин. Ҳар жабҳада фаол, касбига фидойи ва ташаббускор, оиласи бахтини ўйлайдиган ҳамда жамият

«Yil ayoli — 2013»

буслари, оилаларни мустаҳкамлаш, ёшларнинг маънавий-ахлоқий тарбиясини тўғри йўлга қўйиш, хотин-қизларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш бўйича олиб бораётган ишлари атрофлича таҳлил этилди.

Танловнинг мамлакат бос-

АЁЛИ ЭЪЗОЗ ТОПГАН ЮРТ

равнақиға ҳисса қўшаётган аёллар меҳнати таҳсинга лойиқ.

Иқтидорли ва фаол хотин-қизларни аниқлаш, уларнинг эзгу интилишларини қўллаб-қувватлаш, меҳнатларини муносиб рағбатлантириш мақсадида ўтказиб келинаётган «Илм юлдузлари», «Йил аёли» танловларининг аҳамияти катта.

Пойтахтимизда Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси томонидан «Йил аёли» танловининг республика босқичи ташкил этилди. Тадбирда Олий Мажлис Сенати аъзолари, Қонунчилик палатаси депутатлари, олима ва фермер, тадбиркор аёллар иштирок этди.

Сўзга чиққанлар томонидан юртимизда аёлларга кўрсатилаётган эътибор ва ғамхўрлик натижасида илм-фан, сиёсий ва ижтимоий ҳаётнинг ҳар жабҳасида уларнинг роли ошиб бораётгани эътироф этилди.

Танловнинг минтақавий босқичларида ижтимоий-иқтисодий, маданий-маърифий соҳаларда самарали меҳнат қилаётган аёлларнинг илғор ғоя ва ташаб-

қичида 14 нафар аёл иштирок этди.

Андижон вилояти Асака тиббиёт коллежи директорининг ўринбосари, педиатр Нargiza Сattorova «Йил аёли — 2013» республика танловининг ғолиби бўлди.

— Ҳар бир аёл эъзозга лойиқ. У хоҳ ўй бекаси, хоҳ ўқитувчи ёки шифокор бўлсин, меҳр ва эътиборга сазовор, — дейди Нargiza Сattorova. — Юртимизда аёлларга ана шундай юксак эътибор қаратилмоқда. Мен шундай юртининг фарзанди, аёли эканимдан фахрланаман. Бундай ғамхўрлик бизни изланиш ва интилишга, юксак марраларга руҳлантиради.

Танловнинг ғолиб ва совриндорларига диплом ва совғалар топширилди. Санъат усталари ва ижрочи ёшлар иштирокида концерт намойиш этилди.

Тадбирда Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари, Республика Хотин-қизлар қўмитаси раиси Э.Боситхонова сўзга чиқди.

Феруза ХОЛМУРОДОВА,
«Ma'rifat» мухбири

2014-yil — Sog'lom bola yili БОЛАЖОНЛАР — БОЛАЛАРГА

Ўзбекистон давлат консерваториясида Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, В.Успенский номидаги республика ихтисослаштирилган мусиқа академик лицейи ҳамкорлигида «Болажонлар — болаларга» хайрия концерти ташкил этилди.

Президентимиз Ислам Каримов раҳнамолигида ёш авлоднинг ҳар томонлама соғлом ва баркамол инсонлар бўлиб вояга етиши, уларнинг маънавияти, бадиий-эстетик дини ва савиясини юксалтиришга давлатимиз сиёсатининг устувор йўналиши сифатида эътибор қаратилмоқда.

Бу жараёнда мамлакатимизда ўтказилаётган қатор кўрик-танловлар, ижодий лойиҳалар, фестивал ва концертлар ўғил-қизларни юксак инсоний фазилатлар соҳиблари этиб тарбиялашда муҳим аҳамият касб этмоқда. Юртимизда мусиқа таълимини ривожлантиришга кўрсатилаётган улкан эътибор ва ғамхўрлик самарасида В.Успенский номидаги республика ихтисослаштирилган мусиқа академик лицейи ўқувчилари ҳам нуфузли халқаро танловлар, фестивалларда совринли ўринларни кўлга кiritмоқда.

Айни пайтда лицей ўқувчилари мамлакатимизда қатор йиллардан буён ўтказиб келинаётган «Болажонлар — болаларга» ижодий лойиҳасининг фаол иштирокчисидир. Лойиҳа доирасидаги концертдан тушган маблағлар болаларда учрайдиган қон саратони хасталигини даволашга йўналтирилиши билан аҳамиятлидир.

Концертда ўқувчи-ёшлар томонидан ўзбек ва жаҳон бас-такорлари асарларидан намуналар ижро этилди.

Н.УСМОНОВА,
ЎЗА мухбири

МАКТАБ ТАЪЛИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

унда ахборот-коммуникация технологияларининг ўрни муҳим

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Тадбирда Халқ таълими вазирлиги, Республика таълим маркази мутахассислари, лойиҳа вакиллари, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятининг информатика фани ўқитувчилари, методистлар, олимлар ва мутахассислар иштирок этди. Халқ таълими вазирлиги қoшida Жаҳон банки кредити ҳисобига амалга оширилаётган «Мактаб таълимини ривожлантириш. 2-босқич» лойиҳасининг асосий мақсади таълим сифатини янада яхшилаш, ўқитиш самардорлигини оширишга қўмаклашиш, малака ошириш тизимини такомиллаштиришдан иборат.

Мазкур лойиҳа доирасида республикаимиздаги 1501та мактаб 6 номдаги ўқув-методик материал ва ресурслар комплекслари билан таъминланди. Қўшимча равишда 694 комплект ўқув-компьютер синфи харид қилиниб, Қорақалпоғистон Республикаси, Бухоро, Қашқадарё, Хоразм, Навоий, Самарқанд, Сурхондарё, Сирдарё вилоятларидаги қишлоқ мактаблариға етказилди. Эътиборлиси, комплектага «LCD монитор 65" русумли интерактив электрон доска ҳам киритилган.

— Ушбу электрон доскалар орқали бир вақтнинг ўзida видео, расм, матн каби турли ресурслардан фойдаланиш мумкин. Илгари маълум бир фанларни ўтишда видеомагнитофон, телевизор ёки DVD-плеер каби воситалар талаб этиларди. Мазкур электрон доскалар эса

барча техник функцияларни бажара олади, — дейди РТМнинг таълим жараёнига АКТни жорий этиш бўлими бошлиғи Санжар Ҳафизов. — Компьютер технологиялари орқали таълим самардорлигини ошириш бугун исботини топиб улгурди. Бироқ ўқув жараёнини бошқарувчи дастурсиз самарали натижага эришишни тасаввур қилиб бўлмайди. Янги авлод компьютер хоналари ана шундай дастурга эгалиги билан ахралаиб туради.

Таъкидлаш керакики, ушбу лойиҳа доирасида 6 турдаги ўқув модуллари чоп этилиб, 165 нафар тренер тайёрланди. Улар ёрдамида каскад усулида лойиҳага киритилган таълим муассасалари раҳбарлари, 2301 нафар мактабга таълим муассасаси тарбиячиси, 52700 нафар умумтаълим мактаблари ўқитувчисининг малакаси оширилди.

Ушбу компьютер синфларидан ҳар бир фан ўқитувчиси фойдаланиши, ҳатто виртуал лабораториялар ишларини ҳам амалга ошириши мумкин. Бунинг учун улар ахборот саводхонлигига эга бўлиши зарур.

Семинар доирасида умумтаълим мактаблари учун мўлжалланган замонавий ўқув компьютер синфи намойиш этилиб, ундан самарали фойдаланиш бўйича маҳорат дарслари ташкил этилди.

Азиз НОРКУЛОВ,
«Ma'rifat» мухбири
Б.РИЗОКУЛОВ олган суратлар.

Бугун замон талабига мос равишда жамиятимизда янги касб-хунар ва мутахассисликлар вужудга келмоқда, меҳнат бозорида янгиланишлар кузатиляпти. Бундай ўзгаришлар таълим тизимини янада такомиллаштириш, ҳаётимизда тобора муҳим аҳамият касб этиб бораётган ахборот технологияларини амалиётга кенгроқ жорий этиш заруратини тугдиради.

Айтиш жоизки, компьютер ва компьютер дастурлари мушкулликни енгилаштириш, янги имкониятлар эшигини очиб учун хизмат қилиши ҳар жиҳатдан муҳим. Демак, улардан фойдаланиш педагоглардан қўшимча изланишларни ҳам талаб этади. Бу талаб бугунги ўқитувчи-педагоглар эгаллаш лозим бўлган муайян билим, кўникма ва малакалар тизимини вужудга келтириди.

фойдаланишдан олдин ушбу ресурс ҳақида қисқача тушунчага эга бўлишлари мақсадга мувофиқдир.

Электрон ахборот-таълим ресурси (ЭАТР) нима?

Бу — ўқувчиларга ўрганиш ва ўқитувчиларга таълим-тарбия бериш учун қулай тарзда шакллантирилган, илмий жиҳатдан тизимлаштирилган, турли ёшдаги ва таълим-тарбия олиш даражасидаги ўқувчиларга мўлжалланган, маъ-

ларни кўриш имкониятини бериш билан бирга, таҳлил этишга ҳам шароит яратлади.

Масалан, Халқ таълими вазирлиги, Мультимедиа умумтаълим дастурларини ривожлантириш маркази, Республика таълим маркази томонидан умумтаълим мактабларига етказиб берилган электрон ахборот-таълим ресурслари мажмуаларининг афзаллиги шундаки, улар:

Ta'limda AKT

Ўқитувчи ва мутахассислар АКТдан мукаммал даражада фойдаланиш, ўқувчиларни АКТ имконияти билан яқиндан таништириш учун:

⇒ ўз ўзини бошқариш — ўқувчи қалбига йўл топиш, яъни таълим-тарбияга эътиборни қучайтира олиш;

ЭЛЕКТРОН АХБОРОТ-ТАЪЛИМ РЕСУРСЛАРИ

дарс самарадорлигини оширишга хизмат қилади

лум бир фанни ўрганиш учун мантикий кетма-кетликда жойлаштирилган электрон ахборот манбалари мажмуасидир.

ЭАТРнинг тузилиши:

- ⇒ маъруза матни;
- ⇒ назарий материал;
- ⇒ назорат дастурлари;
- ⇒ медиа материаллар;
- ⇒ аудио материаллар;
- ⇒ машқ ва масалалар тўплами, сўровнома;
- ⇒ қўшимча материаллар;
- ⇒ дидактик тўплам;
- ⇒ фотосалерейдан иборат бўлиши мумкин.

Таълим-тарбия жараёнида ЭАТРдан фойдаланишнинг назарий асослари:

- ⇒ баркамол инсонни шакллантириш ва ривожлантириш;
- ⇒ ўқитиш усулларини индивидуаллаштириш ва интеллектуаллаштириш;
- ⇒ ижодий қабул қилиш ва ўқув-услубий материалнинг репродукцияси;
- ⇒ қўлланиладиган дидактик воситаларнинг фойдаланиш учун қулайлиги, тушуниш осонлиги, кенг қўлланилиши;
- ⇒ таълим оловчиларнинг билиш қобилиятини юксак даражада шакллантириш;
- ⇒ инновацион (таълим беришнинг янги усуллари) технологияларни жараёнга татбиқ этиш.

ЭАТР мустақил таълим олишда қўл келади. Яъни, таълим оловчи ўзлаштириш жараёнини мустақил бошқаради, эгаллаган билимларини электрон тестлар орқали назорат қилади.

ЭАТР қайси фан ёки соҳага йўналтирилганидан қатъи назар, асосий эътибор бошланғич маълумотларни, оралиқ натижаларни визуаллаштиришга қаратилган бўлиб, бу йўналиш жорий ва якуний натижа-

- ⇒ ёшларнинг психологик-физиологик хусусиятларини инобатга олган ҳолда тайёрланган;
- ⇒ фан мазмунини очиб ҳамда ўқув-методик мақсадларга эришишга имкон берадиган даражада ҳажмга эга;
- ⇒ ўқув-методик мақсадларга эришишга қўмаклашувчи кўргазмали элементларга бой;
- ⇒ материал экранда кўриниб туради;
- ⇒ кўргазмалilik даражасининг юқорилиги, интерфаол топириқлар, ўз-ўзини баҳолаш ва назорат қилиш, мустақил ишлаш имконияти;
- ⇒ имконияти чекланган ўқувчилар учун махсус шароитлар яратилган.

Тажрибадан маълум бўлмоқдаки, мавзулар ЭАТР ёрдамида ёритилса, дарс мақсадига эришиш осон кечиши билан бирга вақт ҳам тежалди. Натижада масала ва машқларни ишлаш учун кўпроқ вақт қолади.

Ўқитувчининг компьютер саводхонлигига эгаллиги дарсга тайёрланишда, интернетдан зарур маълумотларни топишда, турли анжуманларга ҳозирлик кўришда ҳам катта имконият яратди. Дарсга тайёрланишда тақдирот слайдлари яратиш учун «Power Point», матн билан ишлаш учун «Microsoft Office Word», турли жадваллар тузиш учун «MS Excel» дастуридан фойдаланиш АКТни ўз иш фаолиятида қўллаш малакасига эга бўлган ўқитувчининг ижодкорликка ундаяпти. Натижада улар ўқув жараёнини кўргазмали ташкил этиб, ўқувчиларнинг фанга қизиқишини оширишга, пухта билим, кўникма ва малакаларни эгаллашига эришмоқда.

- ⇒ замонавий бошқарувага мойиллик — кўргазмали воситалар ёрдамида дарс мазмунини очиб билиш;
- ⇒ имкониятлардан энг мақбулини танлай олиш — ўқувчининг зўриқишига йўл қўймаслик;
- ⇒ камолотга ундаш — дарс жараёнига янгилик олиб киришга мойилликни юзасга келтириш;
- ⇒ мақсадни аниқ ифодалаш — дарс мақсадини чуқур аниқлаштириш;
- ⇒ муаммони қўйиш ва ечимини топиш — дарс мақсадидан келиб чиқиб маълумот тўплаш, режалаштириш ва назоратни амалга ошириш;
- ⇒ касбга йўналтириш — мавзу хусусиятидан келиб чиқиб касбий қобилиятини шакллантиришга йўналтира олиш каби маҳорат ва қобилиятларга эга бўлиш зарур.

Машҳур олим Крейг Баррет айтганидек: «Мўъжизани компьютерлар эмас, ўқитувчилар яратди». Мактаб энг замонавий ахборот-коммуникация воситалари билан қанчалик тўлиқ таъминланган бўлмасин, педагоглар уларни амалда қўллай билмасан, барча савий-ҳаракатлар самарасиздир.

Демак, таълим сифатини ошириш, қутилган натижага эришиш, ДТС талабларини бажариш, ўқувчиларни дарсга қизиқтириш, уларда зарур билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш ўқитувчининг касбий маҳоратига боғлиқдир.

Баҳодир БОЛТАЕВ,
Республика таълим марказининг таълим жараёнига АКТни жорий этиш бўлими бош методисти,
физика-математика фанлари номзоди

Yangiliklarda yurt nafasi

❖ **Ўзбекистон Республикаси Қурулди Қўчларининг 22 йиллиги ва 14 январь — Ватан ҳимоячилари кунига бағишлаб «Мардлар қўриқлайди Ватани!» ҳарбий-ватанпарварлик мавзусидаги қўшиқлар танлови ўтказилди.**

Танлов Қурулди Қўчлар Марказий офицерлар саройида Ўзбекистон Республикаси Мудофаа ва Ички ишлар вазирликлари, Ўзбекистон Бастакорлар, Ўзбекистон уюшмалари, «Ўзбекистон» эстрада бирлашмаси ва Ўзбекистон мудофасига қўмаклашувчи «Ватанпарвар» ташкилоти ҳамкорлигида ташкил этилди.

Тадбирда истиқлолни, мустақиллик йилларида эришган улкан ютуқларимизни, тинч ва фаровон ҳаётимизни танланган эътибор энг сара ҳарбий-ватанпарварлик мавзусидаги қўшиқларнинг халқимизнинг маънавий мулкига айлантириш, уларнинг муаллифи ва ижрочиларини рағбатлантиришга алоҳида эътибор қаратилаётгани таъкидланди.

Танловда саф қўшиқлари, аскар қўшиқлари, эстрада қўшиқлари, ҳарбий-ватанпарварлик мавзусидаги қўшиқлар йўналишлари бўйича ғолиблар аниқланди ва уларга диплом ҳамда қимматбаҳо совғалар топширилди.

❖ **Навоий вилояти ҳокимлиги ташаббуси билан ўтказиб келинаётган «Йилнинг энг яхши сайти» аънавий вилоят танловининг якуний босқичи бўлиб ўтди.**

— Танловнинг нуфузи йилдан-йилга ортиб бормоқда, — дейди Навоий вилояти ҳокимлиги компьютерлаштириш маркази директори Шерзод Нортажоев. — Масалан, 2012 йилги танловда турли номинациялар бўйича 71 сайт сараланган бўлса, жорий йилда 130 дан ортиқ сайт рўйхатдан ўтказилди.

«Вилоятнинг тарихий ёдгорликлари, маънавий қадриятлари акс этган энг яхши сайт» номинациясида «planet.uz», «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлиқни ривожлантиришга қаратилган энг яхши сайт» номинациясида «hotel-gulmira.uz», «Маданият ва спорт соҳасидаги энг яхши сайт» номинациясида Навоий шаҳридаги 1-мусика ва санъат мактабининг «navmuz.uz», «Фан ва таълим соҳасидаги энг яхши сайт» номинациясида Навоий шаҳридаги 13-умумтаълим мактабининг «shkola13.uz», «Болалар ва ўсимлар учун яратилган энг яхши сайт» номинациясида «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати вилоят кенгашининг «navkamolot.uz», «Энг яхши ахборот-ресурс маркази сайти» номинациясида «skachat.uz», «Энг яхши ташкилот сайти» номинациясида Навоий халқаро аэропортининг «navoi-airport.uz» ва «Энг яхши сайт дизайни» номинациясида Навоий академик лицейи ўқувчиси Гулсалим Адизованинг «Babyland.uz» сайтлари танлов ғолиблигини қўлга киритди.

❖ **Пойтахтимизда имконияти чекланган ўқувчи-ёшлар томонидан ясалган ҳунармандлик буюмларининг «Янги йил совғалари» деб номланган кўргазмаси бўлиб ўтди.**

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси томонидан Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Тараққиёт дастури ва БМТ Кўнгилчилар дастурининг «Ўзбекистонда ижтимоий инновациялар ва кўнгилчилик» қўшма лойиҳаси ҳамкорлигида ташкил этилган мазкур кўргазма имконияти чекланган ёшларга ёрдам кўрсатиш, уларни ҳунар эгаллашга йўналтиришдек эзгу мақсадга хизмат қилади.

Жисмоний имконияти чекланган болаларнинг ҳунар ўрганиши, ҳаياتда ўзига муносиб ўрин эгаллаши, тадбиркорлик фаолияти билан шугулланишга хизмат қиладиган мазкур кўргазма доирасида махсус мактаб-интернатлари тарбияланувчилари асаган маҳсулотлар савдоси ташкил қилинди.

❖ **Қашқадарёда ёқилги-энергетика ресурсларидан самарали фойдаланиш муаммолари ва ечимлари мавзусида республика илмий-амалий анжумани бўлиб ўтди.**

Қарши муҳандислик-иктисодий институтидида ташкил этилган тадбирда мамлакатимизнинг йирик илмий-тадқиқот институтлари ва олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Физика-Қуёш» илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси Физика-техника институти, Халқаро қуёш энергияси институти олим ва мутахассислари ва талабалар иштирок этди.

Анжуманда энергия тежамкорлиги бўйича инновация лойиҳаларини ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга татбиқ этиш, фан-таълим ва ишлаб чиқариш ўртасидаги инновация корпоратив ҳамкорлиқни ривожлантириш, энергетика соҳасида малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш борасида олиб борилаётган тадқиқотлар натижалари муҳокама қилинди.

Анжуманда Қарши муҳандислик-иктисодий институтининг «Иссиқлик энергетикаси» кафедрасида Германия академик алмашинуви (DAAD) дастурининг «Ривожлантирилган мамлакатларда илмий-тадқиқот муассасалари ва олий таълим тизимини тақомиллаштириш гранти» асосида ташкил этилган «Муқобил энергия манбалари» ўқув-илмий лабораториясининг очилиш маросими бўлиб ўтди. Иштирокчилар томонидан муқобил энергиядан самарали фойдаланиш, бу борадаги ишлар сарадорлигини оширишга қаратилган лойиҳа ва тадқиқотларни янада тақомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

ЎЗА ва махсус мухбирларимиз йўлаган материаллар асосида тайёрланди.

720 мингга яқин ёшлар лойиҳа иштирокчисига айланди

«Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати марказий кенгаши Олий ва ўрта махсус таълим, Адлия вазирликлари ҳамкорлигида ўтказилган «Ўзбекистон Республикаси Конституцияси — мамлакат тараққиёти ва жамият фаровонлигининг ҳуқуқий кафолати» мавзусидаги тарғибот лойиҳасининг якунларига бағишланган тадбир бўлиб ўтди.

Ёшларнинг мамлакатимиздаги сийсий ҳаётларига мустақил ва онгли муносабати, фаол фуқаролик позициясини шакллантириш, ҳуқуқий маданиятини юксалтириш ҳамда қалбларида Бош Қомусимиз ва қонунларга ҳурмат ҳиссини камол топтириш мақсадида уюштирилган тарғибот лойиҳаси 20 ноябрдан 15 декабрга қадар умумтаълим мактаблари, академик лицей, касб-хунар коллежлари, олий таълим муассасалари ва маҳаллаларда «Тенгдош-тенгдошга» тамойили асосида ўтказилди.

— Лойиҳа давомида Конституциянинг мазмун-моҳияти ҳамда халқимиз ҳаётидаги ўрнини очиб беришга қаратилган 8,5 мингдан зиёд маъруза, учрашув, давра суҳбатлари ва бошқа ҳуқуқий тарғибот тадбирлари ўтказилди, — дейди марказий кенгаш раиси ўринбосари Феруза Мухамеджанова. — Уларда 720 мингга яқин ёшлар иштирок этди. Шунингдек, лойиҳа доирасида давлат бошқаруви органлари фаолияти очиклигини таъминлаш мақсадида «Ҳоким ва ёшлар» мавзусида 150дан ортиқ учрашувлар

уюштирилди. Тарғибот ойлари доирасида ёшларнинг Конституция-миз ҳақидаги билим-қўникмаларини мустаҳкамлаш, ҳуқуқий саводхонлигини ошириш мақсадида www.kamolot.uz сайти орқали «Конституция билимдони» он-лайн танлови ташкил қилинди. 21 627 нафар ўғил-қиз иштирок этган танловда 21 нафар қатнашчи ғолиб сифатида эътироф этилди.

Лойиҳа якунида тарғибот тадбирлари олиб боришга энг яхши 3та ҳудуд, энг фаол 14 нафар республика тарғибот гуруҳи аъзоси ҳамда тадбирларда фаол иштирок этган 28 нафар ҳаракатнинг бошланғич ташкилот етакчиси фахрий ёрлик ва совғалар билан тақдирланди.

Дилшод КАРИМОВ,
«Ma'rifat» мухбири

Касбинг — келажакнинг

❖ **Сергели туманидаги 317-мактабда 9-синф битирувчиларини касб-хунарга йўналтириш ва таълимнинг кейинги босқичига қамраб олиш мақсадида ота-оналар йиғилиши ўтказилди.**

Тадбирда таъкидланганидек, психологик тестлар орқали битирувчиларнинг қайси соҳага мойиллиги аниқланган, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқитувчилари билан давра суҳбатлари ташкил этилаётгани ёшларни касбга йўналтиришда муҳим ўрин тутмоқда.

— Мактабимизда ўқувчиларни ҳар томонлама етук, юксак маънавиятли, келгусида ўз касбига фидойи қилиб тарбиялаш мақсадида ота-

оналар билан яқин ҳамкорлик ўрнатилган, — дейди директор Дилшод Шерматов. — Ушбу ҳамкорлик таълим сифати ва самарадорлигини ошириш, битирувчиларни академик лицей ва касб-хунар коллежларига жалб этишда ижобий натижаларини кўрсатмоқда.

Эътиборли жиҳати, мазкур умумтаълим мактабидида касб ойлари ташкил этилган. Жумладан, октябрь — педагогика, ноябрь — санъат, декабрь — ижтимоий-иқтисодий касб ойлари этиб белгиланган. Ойлик давомида тегишли соҳа мутахассислари билан учрашувлар, касб-хунар коллежлари ва академик лицейларга саёхатлар уюштирилди.

Дилшод РЎЗИКУЛОВ

Маънавий-маърифий ишлар тарғиботи

❖ **Республика Маънавий тарғибот маркази Навоий вилояти маънавий ва маърифат кенгаши билан ҳамкорликда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар бўлими раҳбарлари, маънавий-маърифий ишлар бўйича ҳоким ёрдамчилари, шунингдек, қўшни Самарқанд, Бухоро вилоятлари туман (шаҳар) бўлими раҳбарлари учун ўқув-семинар ташкил этди.**

Тадбир буюк мутафаккир шоир Алишер Навоий ҳайкали пойига гул қўйиш маросими билан бошланди ва меҳмонлар шаҳардаги «Ёшлар маркази» фаолияти билан танишди.

«Фарҳод» маданият саройининг мажлислар залида вилоятдаги олий ўқув юр்தларининг маънавий-маърифий ишлар бўйича проректорлари, касб-

хунар коллежи, академик лицей ва мактаб директорларининг маънавий-маърифий ишлар бўйича ўринбосарлари, корхона-ташкilotларининг маънавий-маърифий ишлар бўйича масъул ходимлари жам бўлишди.

Семинарда сўзга чиққанлар маънавий-маърифий соҳада тарғибот ишларини тизимли олиб бориш, жамоат ташкилот-

лари билан ҳамкорлиқни йўлга қўйиш, фаол тарғиботчиларни рағбатлантириш, қадрлар малакасини ошириш, кўргазмалар, таъсирчан слайдлардан кенг фойдаланиш бўйича фикр-мулоҳаза ва тақлифларини билдирдилар.

Иккинчи кун семинар иштирокчилари Нурота туманидаги Чашма мажмуасини зиёрат қилиб, «Қизилқумцемент» ОАЖда маънавий-маърифий соҳада амалга оширилаётган ишлар билан танишдилар.

Севара ТЎЛАГАНОВА,
Республика Маънавий тарғибот маркази мутахассиси

«Ҳуқуқшунос» ва «сенатор»лар беллашуви

❖ **Пойтахтимиздаги 269-мактабда тумандаги давлат ва ҳуқуқ асослари фани ўқитувчилари ва ўқувчилар иштирокида «Ёшларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда бурчлари» мавзусида ҳуқуқий саводхонлик тадбири ўтказилди.**

Тадбирга тақлиф этилган Тошкент давлат юридик университети ўқитувчилари фуқаролар, хусусан, ёшларимизнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, бурчлари ҳақида батафсил гапириб ўтдилар.

— Тадбир савол-жавобларга бой тарзда мазмунли ўтди, — дейди мактаб директорининг

маънавий-маърифий ишлар бўйича ўринбосари Интизор Қурбонова. — Ўқувчилар ҳуқуқий билимларни нечоғлик пухта эгаллаб боришаётганини намойён этдилар. 9-синф ўқувчилари «Ҳуқуқшунос» ва «Сенатор» гуруҳларига бўлиниб ҳуқуқий саводхонлик, виторина саволларидан иборат танловда ўзаро беллашдилар.

Тадбир якунида билимдонлиги билан ажралиб турган фаол ўқувчилар ҳамда танловда ғолиб чиққан гуруҳ фахрий ёрлик ва эсдалик совғалари билан тақдирланди.

Шухрат ҚҮРБОННАЗАРОВ,
ҳуқуқ фани ўқитувчиси

Назарий билимлар

амалий машғулотларда мустаҳкамланди

❖ **Мультимедиа умумтаълим дастурларини ривожлантириш марказида ўқитувчи-педагоглар учун ўқув-лаборатория машғулотларини ташкил этиш бўйича семинар-тренинг ўтказилди.**

— Ўқув машғулотларида тингловчилар таълимнинг интерфаол воситалари, жумладан, электрон доска, унинг турлари ва фойдаланиш усуллари, аънавий ва интерфаол педагогик технологияларини дарс ҳаётидаги татбиқ этишда электрон ахборот-таълим ресурсларини тайёрлаш босқичлари билан танишдилар, — дейди марказнинг тренингларни ташкил этиш ва ўтказиш бўлими

бош мутахассиси Насиба Очилова. — Назарий билимлар амалий машқлар билан мустаҳкамлаб борилади. Тингловчилар учун компьютерга ўрнатилган махсус дастурлар орқали мустақил ўз устида ишлаш имконияти яратилди.

Машғулотлар давомида тингловчилар ўқув дастурида белгиланган «Интерфаол доскадан фойдаланиб дарс ўтиш методикаси», «Дастурий таъминотни ишлаб чи-

қиш учун дарс сценарийсини тузиш методикаси», «Электрон ахборот-таълим ресурслари мактабни яратишга қўйлабдиған талаблар» мавзулари бўйича зарур билим ва қўникмаларга эга бўлдилар.

Семинар-тренинг якунида тингловчилар ўтилган мавзулар бўйича тест-синав шаклидаги назорат иши ҳамда электрон дастурлар ва интерфаол доскадан фойдаланиш бўйича амалий вазифаларни бажадирлар ва сертификатларга эга бўлдилар.

Дилшод РЎЗИКУЛОВ

ИЗЛАНИШ ВА САМАРА

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Археологларимиз Афросиёда тадқиқотлар олиб борди. Бу ерда шахар ҳукмдорининг арки, саройлар, маҳаллалар, тураржой иншоотлари, кўчалар, қадимги мудофаа деворлари очилиб, Самарқанднинг тарихий ёши аниқланди. Президентимиз раҳнамолигида 2007 йили Самарқанднинг 2750 йиллиги ЮНЕСКО иштирокида кенг нишонланди.

Ўзбекистон археологлари бугунги кунда дунё археологиясида қўлланилаётган барча замонавий технологиялар, асбоб-ускуналардан яхши хабардор. "Google" тизимидagi хариталар ва коинотдан олинган суратларни таҳлил қилишни пухта ўзлаштирган. Археологик қазилмалар жараёнида ГИС тизими ва лазерли теодолитларни қўллайди. Уч йилдан буён ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси ёш олимлар иштирокида археологияда янги технологияларни қўллаш бўйича ўқув семинарлари ташкил этмоқда.

Институтнинг жаҳондаги етакчи археология марказлари, хорижий машҳур археологлар билан ҳамкорлик алоқалари ҳам мустаҳкамлашиб бормоқда. Ҳозирги кунда бу ерда ўн бешдан ортиқ халқаро экспедициялар фаолият кўрсатаётди. Француз археологлари билан Афросиё, Сурхондарё вилоятидаги Жарқўтон бронза даври ёдгорлиги ва Бухоро воҳасидаги Пойкент ва Ромитан ёдгорликларида тадқиқотлар олиб борилмоқда. Италиянинг Болонья ва Неапол университетлари олимлари билан биргаликда Самарқанд вилоятидаги Кофирқалъа ва Қўйтепа ёдгорликларида қазилмалар амалга ошириляпти. Япониялик олимлар билан Самарқанд яқинидаги Дабусия шаҳарчасида олиб борилган қазилмалар натижасида ушбу шаҳарчанинг 2600 йиллик тарихга эга экани исботланди. Россия Фанлар академияси Сибир бўлими олимлари билан

Тошкент воҳасидаги Кўлбулоқ ва Обираҳмат тош даври ёдгорликларида қазилма ишлари амалга оширилмоқда. АКШнинг Вашингтон университети билан Жиззах вилояти Морғузар тоғлари ёдгорликларида олиб бориляётган тадқиқотлар Ўзбекистоннинг тоғли худудларида яшаган қадимий халқларнинг турмуш тарзи ва маданиятини ўрганиш борасида муҳим маълумотлар берди. Нью-Йорк университети олимлари билан Бухоро вилоятидаги Кампир девор, унинг таркибий қисми ҳисобланган Ганчтепа ёдгорликларида олиб бориляётган тадқиқотлар мамлакатимиз худудидаги қадимги воҳа деворлари хусусиятини ўрганиш имкониятини яратди.

Хитой Халқ Республикаси Ижтимоий фанлар академияси институтимиз билан шартнома имзолади ва Фарғона водийсидаги қадимги шаҳарсозлик маданиятининг ўзига хос хусусиятларини Андижон вилоятидаги Мингтепа ёдгорлиги мисолида ўрганиш учун кенг қамровли археологик қазилма ишларини бошлади.

Институтда бешта бўлим мавжуд. Олимларимиз археология фанининг турли соҳаларида тадқиқот олиб бормоқда. Тош даври археологияси бўлими олимлари Ўзбекистонда сақланган Кўлбулоқ, Обираҳмат, Қизиллом, Додакетим, Оёқитма, Кўкаёз каби тош даври оид гор ва манзилгоҳларда, Бронза ва антик давр археологияси бўлими олимлари Жарқўтон, Мингтепа, Сангиртепа ва Подаятоқ каби бронза ва антик давр оид ёдгорликлар тадқиқи билан машғул. Илк ва ўрта асрлар даври археологияси бўлими олимлари эса Пойкент, Кофирқалъа, Ахсикет, Қанқа, Кўҳна Термиз, Дабусия каби йирик ёдгорликларда тадқиқот ишлари олиб бораётди. Кимёвий технологиялар ва таъмирлаш бўлими олимлари археологик қазилмалар пайти-

да топилган металл, шиша, ёғоч ва сополдан ясалган топиламаларнинг таркиби, ясашиш технологияларини ўрганиш ҳамда уларни таъмирлаш билан шуғулланади. Қазилмалар пайтида топилган ҳайкаллари тиклаш ва уларни музейбоп ҳолатга келтириш ҳам уларнинг вазифасига киради. Бўлим таъмирловчилари Парижнинг Лувр, Санкт-Петербургнинг Эрмитаж музейларида малака ошириб қайтган. Уларнинг Афросиё, Варахша, Кўҳна Термиз ва Жартепа каби ёдгорликлардан топилган деворий суратларни тиклашдаги меҳнати таҳсинга сазовор.

Илм даргоҳининг Ноёб объектлар бўлими таркибига музей, илмий кутубхона, архив ва ноёб топиламалар фонди киради ва бу бўлимнинг фаолияти ҳам институтнинг илмий ҳаётида муҳим аҳамият касб этади.

Тош даври археологияси бўлими олимлари Тошкент вилоятининг Бўстонлиқ туманидаги Обираҳмат горини ўрганиш жараёнида қадимги одам суякларини топди. Бу суяклар неандертал одамдан кейин яшаган одамга тегишли бўлиб, бу ҳолат Ўзбекистон замини замонавий тилдаги одам пайдо бўлган энг қадимий ўлкалардан бири эканини исботлади. Бу, ҳақиқатан ҳам, катта ва муҳим кашфиётдир.

Шу бўлим олимлари Қизилқумда олиб борган тадқиқотларида ҳозирги Қизилқум ўрнида бундан 8 минг йиллар илгари, тош даврида инсоннинг яшаши учун қулай, сервис, ям-яшил воҳа бўлгани, бу ерда яшаган одамлар овчилик ва термачилик билан шуғуллангани, уларнинг ов қуроллари ўта такомиллашгани ўз тасдиғини топди.

Немис олимлари билан ҳамкорликда Самарқанд вилоятидаги Қарнаб қишлоғида тадқиқот олиб бориш жараёнида бу ерда қадимда қалай қазиб олингани исботланди. Яқин-яқинларгача фанда бронза даврида

яшаган аждодларимиз қалайни четдан олиб келган, улар қалай қазиб олиш ва ундан идиш, қурол ясаш технологиясини билмаган, деган фикр мавжуд эди. Қарнабдаги кашфиёт бу фикрнинг пучлигини кўрсатди. Аждодларимиз қалайни нафақат ўз эҳтиёжлари учун ишлатган, балки бутун минтақага етказиб берган.

Бронза ва антик давр археологияси бўлими олимлари 2000 йилда Пайариқ туманидаги Кўктепа ёдгорлигини ўрганиш жараёнида бой, аслзода аёлининг қабрини топган эди. Мархума жуда башанг либосда дафн этилган бўлиб, либоси олтин ва шиша тақинчоқлар билан безатилган. Тадқиқотлар бу тақинчоқларнинг Мисрдан келтирилганини кўрсатди. Шунингдек, мархуманинг ёнида Хитойда ясалган бронза ойна ҳам топилган бўлиб, булар икки минг йиллар илгари ҳам Миср ва Хитой билан савдо алоқалари мавжуд бўлганини исботлайди.

Қашқадарё воҳасидаги Сангиртепа ёдгорлигини ўрганиш пайтида бу ерда эра-миздан аввалги VI асрларда ҳашаматли оташ-парастлар ибодатхонаси бўлгани ва у қарийб минг йил давомида фаолият кўрсатгани маълум бўлди. Бу ёдгорликдан топилган, милоннинг IV-V асрларига оид остодан ўз нақшлари билан барчани лол қолдиради. Самарқанд шаҳрининг жануб томонида, қадимги Дарғом каналининг чап қирғоғида жойлашган Кофирқалъа ёдгорлигини тадқиқ қиляётган археологлар беш юздан ортиқ хатларга тиркалган муҳрларни топган. Бу муҳрлар Самарқанд ҳукмдорларига турли ўлкалардан келган хатларга тиркалган бўлиб, улар ўзбек давлатчилигининг V-VIII асрларига оид босқинчини ўрганишда муҳим аҳамият касб этади.

Энг сўнгги кашфиётлардан бири Бухоро воҳасидаги Пойкент шаҳарчасида амалга оширилди. 2013 йилнинг октябр ойида бу

ерда тадқиқот олиб бораётган Ўзбекистон-Россия халқаро қўшма экспедицияси олимлари ёдгорликдан 4200 донга илк ўрта асрларга оид ноёб тангалар топди. Бундай тангалар Марказий Осиё археологиясида биринчи марта учрашидир. Тангалар ичида Самарқанд, Тошкент, Ўрор, Хоразм ва Араб халифалигига мансублари бор. Улар орасида сиртига туянинг, отнинг тасвири, бошига тож кийган ҳукмдорларнинг тасвири туширилган намуналари жуда ноёб. Ушбу ашёлар пойкентлик савдогарларнинг савдо-сотик жўғрофиясини ўрганишда муҳим аҳамият касб этади.

Президентимиз Ислам Каримов раҳнамолигида барча фанлар қатори археология фанининг ҳам ривожланиши учун барча шароит яратиб берилган. Ҳозир Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети, Алишер Навоий номидаги Самарқанд давлат университетида археология бўйича бакалавр кадрлар тайёрлайдиган махсус бўлимлар фаолият кўрсатмоқда.

2009 йилнинг 13 октябрида "Археология мероси объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қабул қилиниши мамлакатимизда археологик ёдгорликларни сақлаш ва ўрганишда муҳим ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон археологлари олдида катта вазифалар турибди. Минглаб археологик ёдгорликларимиз ўз тадқиқотчиларини кутмоқда. Ҳозирги энг зарур ва долзарб вазифа Ўзбекистондаги археологик ёдгорликларнинг каталогини яратиш ва chop этишдан иборат. Шундагина юртимиздаги археология ёдгорликларининг сони, даври ва манзилини аниқ биламиз.

Ўза мухбири
Ғолиб ҲАСАНОВ
ёзиб олди.

ФАОЛЛИККА УНДАГАН ДАРСЛАР

Бугунги кунда умумтаълим мактабларида машғулотларнинг кўргазмалилигини таъминлаш, шу орқали ўқувчиларда муҳим ҳаётини кўнанишларни шакллантиришга катта эътибор қаратиляпти. Пойтахтимиздаги 294-мактабда бошланғич синф ўқувчиларининг фаоллигини ошириш, билимларини янада мустаҳкамлаш мақсадида ташкил этилган очик дарсларда ҳам шу жиҳатлар диққат марказида бўлди.

Хусусан, "Ўлчов бирликлари" мавзусидаги дарсда ўқувчилар кўргазмалилик асосида медаларнинг оғирлигини тарозида ўлчаб, килограмм, грамм ўлчов бирликлари ҳақида тушунчага эга бўлишди. Қизиқарли саҳна кўринишлари мавзунини янада мукамал ўзлаштиришига ёрдам берди. Она тили фани дарсида "Айтилишида тушиб қоладиган ундошлар" мавзусидаги очик дарс мультимедиа воситалари ёрдамида олиб борилган ўқувчилар фаоллигини оширди.

Дарс сўнггида педагоглар маҳорати, замонавий таълим технологияларининг қай даражада самарали қўлланилгани кузатувчилар томонидан муҳомаа этилиб, бу каби дарсларни тез-тез ўтказиш ўқитувчилар фаоллигини оширишга катта ҳисса қўиши таъкидланди.

Мукаддас ЭГАМБЕРДИЕВА
Б.РИЗОҚУЛОВ олган суратлар.

Ўзбек мумтоз мусиқа санъати — улкан маънавий мерос. Миллий қўшиқларни тинглаган киши бошини беихтиёр тебрата бошлайди. Ҳориган асаб тизими дам олади. Шу боис ҳам мусиқани кўнгил озукаси, дейдилар. Умумтаълими мактабларида турли фанлардан дарс бераётган ўқитувчилар руҳан ва жисмонан чарчаган пайтда беш-ўн дақиқа мусиқа тинглайдиган бўлса, ҳолат ижобий томонга ўзгаради.

Олмазор туманидаги 146-умумтаълим мактабининг мусика фани ўқитувчиси Тоҳир Боймановга раҳбарият томонидан тавсия берилди: «Ҳамакларингиз учун мусика машғулоти уюштириб, чарчоларини ёзсангиз, жуда соз бўларди». Жўяи тақлиф, кундалик таъшишлар билан ўралашиб қолган касбдошлари мусика тинглашга имкон топаётганмикан? Бўлса, бордин. Аммо Тоҳир ака ўз машғулотини бошқача рақ шаклда уюштирмоқчи. Тақлифни мактаб ўқитувчилари бир овоздан маъқуллашди.

Синфхона узра куй таралади. Оҳанглари олис ўтмишдан. Гўёки аждодларимиз ҳаёти билан боғлиқ лавҳалар жонлангандек бўлади. Ҳар бир тарона тўрт-беш дақиқадан. Оҳанглар бир-бирини такрорлама-са-да, қайсидир жиҳати билан ўхшаш.

Тоҳир Бойманов дискларни галма-галдан қўйиб турди. Ўзбек мумтоз мусиқий ҳазинасининг боқиб намуналари — «Наврўзи аҷам», «Сегоҳ», «Гулузорим», «Самои дуғоҳ» тугагач, ҳамкасбларига юзланиб, чеҳраларига разм солди. Айрим педагоглар қуй яна янграшнини истагандек ҳамон кўзларини юмиб ўтирарди. Баъзилари ҳаёлга чўмган. Тингловчилар кўнгилни ёритувчи илиқлик пайдо бўлган, ҳаёлни муттасил банд этиб оладиган

кундалик ташвиш ва муаммолар
унутилган кўринади.

— Қалай, яхши дам олдиларингизми?

Тоҳир аканинг саволига жавоб

МУСИҚА ТИНГЛАШГА ИМКОН ТОПИНГ

ёмғирдан кейинги кўзиқориндек
ёғилди-ёв.

— Бор экансиз-ку, дўстим. Қани эди, ҳар ҳафта биз учун мусиқа машғулоти уюштирсангиз.

— Миям шу даражада тиниклаш-
дики...

— Уйда мусиқа тинглашга вақтим-ни қизғанаман. Биласиз-ку, аёл ки-шининг қўли жуда банд бўлади.

Машгулотга ўз муносабатини билдирмаган ўқитувчи қолмади. Тоҳир ака мамун. Ахир, кун бўйи ва ҳафтalar мобайнида елиб-юғриб чарчайдиغان ўқитувчи қачон дам олади? Уйга бoрса — оилавий муаммолар, мактабда эса — дарс. Таассуротлардан маълум, ҳамкасблар учун уюштирган машгулоти ҳар томонлама самара беради.

Машғулотнинг давоми: мумтоз тароналар ўрни алмаштириб ҳаво-

ла этилди. Қани, ҳамкасбларида эслаб қолиш қобилияти қандай? Ҳоҳир ака аудиотопишмоқ усулини ўқувчиларига ҳам кўллайди, ҳозирги болалар зукко, хотира бобида бир-биридан қолишмайди. Ҳамкасблари ҳам анойи эмас экан, куйларнинг ўрни алмашса-да, номини тўғри айтишди.

Навбаг рок мусикасига: синфхона шовқин-суронга тўлиб кетди. Тингловчилар беихтиёр кулоғини беркитиб олишди. Орқа партада

ўтирган физика фани ўқитувчиси
чиқиб кетмоқчи бўлди. Тоҳир ака
«Сабр қилинг» дея уни жойига
ўтиргизди. Мутахассис-да, товущ-
нинг эшитиш анализатори учун
меъёردаги децибел кўрсаткичини
яхши билади.

Ниманинг яхши, ниманинг ёмонлиги таққослашда билинади. Бир-бирига тамоман зид бўлган мусика намуналарини ўқитувчиларга қўйиб эшиттирган Тохир ақанинг хулосаси янада ойдинлашди: мумтоз мусика асабини тинчлантиради, роқда эса ақинча, марказий нерв системаси шовкин-суронга тўлади.

— Тоҳир Бойманов ўтказган «Мумтоз ва замонавий мусиқанинг инсон онгига таъсири» мавзусидаги машғулоти бизга катта маънавий озуқа берди, — дейди директорнинг ўқув-тарбия ишлари бўйича

Sinab ko'ring

ўринбосари Зебо Йўлдошева. — Мутахассис бўлгани боис у киши мусиканинг инсон онига ижобий таъсирини биздан кўра яхшироқ ҳис қилади. Тўғриси, биз педагоглар жуда кўп йўналишда эш олиб бориб, асабимиз чарчайди. Бир соатлик мусиқа тинглаш, икки соатлик саҳна асари томошаси, концерт дастурлари, китоб мўлаозаси кўнгил қилгилликларимизни ёзишда қўл келади. Аммо маданий ҳордик чиқаришга ёки ҳафсала қилмаймиз, ёки имкон тополмаймиз. Ҳамкасби-мизнинг мумтоз ва рок мусиқаси намуналарини айнан битта машғул-лотда ҳукмимизга ҳавола этиши ҳар иккаласини таққослаш ва таллаши-мизга имкон берди.

— Тошкент шаҳар педагог ходимлар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш институтига малака ошириб қайтдим. Машгулотлар қизиқarli ўтди. Бизга мусиқа фани элементларидан бошқа ўқув предметларида фойдаланиш бўйича йўл-йўриқ берилди. Мактабимиз раҳбариятидан 20 нафар фан ўқитувчисига семинар-дарс уюштиришдан аввал бунинг таъсири шунчалик бўлар, деб ўйламагандим. Ўша дарсдан сўнг барча ҳамкасбларим мендан диск сўрайдиган бўлишди. Ўйлайманки, ҳар бир ўқув фанида мусиқа намуналаридан унумли фойдаланиш таълим мазмунини оширибгина қолмай, ўқувчилар маънавий-ахлоқий тарбиясида ҳам муҳим аҳамият касб этади, — дейди Тохир Бойманов.

Хулкар ТҶИМАНОВА

ЎҚУВЧИНИ ДАРСГА ҚИЗИҚТИРА ОЛАСИЗМИ?

Қайси ўқитувчи ўқувчиларни дарсга қизиқтира олса, юқори самарадорликка эришади. Шу боис ҳам ўғил-қизларни дарсга қизиқтириш маҳоратли педагогнинг биринчи галдаги вазифаси ҳисобланади. Хўш, бунга қандай эришиш мумкин? Таърибамдан келиб чиқиб айтсам, дарс машғулоти турли интерфаол ўйинлар ёрдамида ташкил этилса, ўқувчилар мавзунини осон ўзлаштиради. Ҳар бир дарсимни шу тарзда, қизиқарли ўтишга интилам.

Бунинг учун турли замонавий педагогик технологиялардан фойдаланишнинг аҳамияти катта. Шу заруратдан келиб чиқиб, мактабгача таълим ва бошланғич синф тарбияланувчилари дарсларида қўллаш учун дидактик уйинлардан намуналар тавсия этамиз.

Ўғил-қизларнинг эътиборини жалб этишда «Сехрли парда» ўйинидан фойдаланиш мумкин. Ўқитувчи ёзув тахтасига бир нечта расм қўяди, улар парда билан ёпилган бўлади. Муаллим расмларни кўрсатади. Диккат билан қараб, ҳар бир қисмини ёдда сақлаб қолишлари лозимлигини тайинлайди. Кейин расмларни парда ортига яширади. Ўғил-қизлар эса тасвирни хотираларида тиклаб қизишади.

Топшириқ бажарилгач, ижодий ишлар текширилиб, фаоллар рағбатлантирилади. Агар устоз расмларни охишлоб берса, болалар билими янада кенгайяди. Айтайлик, байроқ тасвирини кўрсатиб, унинг Ватанимиз рамзи эканини тўшунтиради. Болажонлар байроғимиз ҳақида шەرҳлар айтиб беришса, дарс

янада жонланади. Ёки куёшнинг чарақлаб турган тасвири тинчлик рамзи экани айтилади. Табиат манзараси бўйича маълумотлар бериш орқали эса болаларнинг экологик билими оширилади. Мисол учун: «Сиз ҳам гуллар парварishi-лаб, ўсимликларни пайхон эмаслигингиз керак. Чунки улар тоза ҳаводан нафас олишимизга ёрдам беради...», дейди. Шу каби ҳар бир машғулоти болаларнинг психофизиологик ҳусусиятига мос, қизиқarli тaшкiл қилиш лoзим.

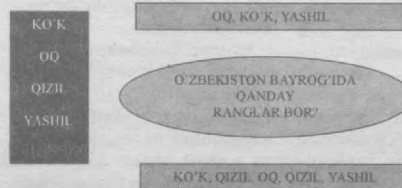
Бошлангич синфлар дарси ўйинлар орқали ҳам қизиқарли кўриниш олади. Бунда ақлни чархлайдиган саволлар ёрдамида мавзунى тушунтириш муҳим. Масалан, ўқитувчи «Одоб нимадан бошланади?», дея савол беради. Ўқувчи «Саломдан», дея жавоб қайтаради. Шу тарзда бирор тугалланмаган мақол айтилиб, уни яқунлаш ўқувчиларга ҳавола этилади. Мисол учун, «Одобли бола...» каби. Ўқувчи мақоли давом эттиради: «... элга манзур».

Саволлар танланаётганда ўқувчи тафаккурини оширувчи, мулоҳазага чорловчи,

Boshlang'ich ta'lim

ўйлантирадиган бўлишига эътибор бериш муҳим. Айнан шу нарса, синфни фаллаштириб, ўқувчиларни ҳаракатга келтиради.

1-синфлар қалбида Ва-
танга муҳаббат ҳиссини
шакллантириш, давлатимиз
рамзлари ҳақидаги билим-
ларини оширишда шу тарз-
даги савол-жавоблар яхши

натижа беради. Кичик ёшли болажонлар қалбида она юртга муҳаббат туйғусини оширади.

Шунингдек, "Ўйла, изла, топ" ақлий машқидан фойдаланиш ҳам мумкин.

“Зинама-зина” дидактик ўйини орқали ўқувчилар диққати дарсга қаратилади.

Ўқитувчи, олайлик, «Ким ўз юртини ҳимоя қила олмайди?», дея сўрайди. Ўқувчилар зинама-зина тарзида берилган жавоблардан тўғрисини танлашлари керак бўлади.

Ўқувчилар эгаллаган билимини назорат қилишда эса тест усулидан фойдаланиш анча қулай.

Тест саволларини қуйи-

Вазифамиз юзасидан таълим муассасаси раҳбарлари, ўқитувчилар билан суҳбатлашганимизда, аксарияти ўз мактабини нафақат туманда балки вилоятда ҳам етакчи эканини таъкидлайди. Мактаб ўқувчилар сони бўйича биринчи ўринда экани етакчилиكنинг бош омилли сифатида кўрсатилади. Аслида эса, таълим муассасалари ва ҳудудий халқ таълими бошқаруви идоралари рейтингини аниқлаш механизми ишлаб чиқилган бўлиб, бу мактаб раҳбарлари ва педагогик жамоаларнинг таълим сифатини оширишга бўлган масъулияти ва фаолиятини таъминлайди. Аввалги йиллари билимлар беллашуви ва фан олимпиадасининг вилоят босқичидаги натижаларига асосан таълим муассасаси рейтингини аниқланган бўлса, жорий йилдан бошлаб Халқ таълими вазирлигининг 360-сонли буйруғи қабул қилиниб, кенг педагогик жамоатчилиكنинг таклифлари асосида маъмур механизми такомиллаштирилди. Таълим муассасаси ва ҳудудий халқ таълими бошқаруви идоралари рейтингини кўп баллик тизим асосида аниқлаш белгиланди.

Ҳудудий халқ таълими бошқаруви идораларининг таълим сифати кўрсаткичлари асосида рейтингни қуйидаги мезонлар орқали аниқланади:

1. Ҳудудий халқ таълими бошқаруви идоралари таълим сифати кўрсаткичи бўйича дастлабки балга билимлар беллашувида эга бўлади. Бунда туман(шаҳар) халқ таълими муассасалари фаолиятини методик таъминлаш ва ташкил этиш бўлимлари беллашувнинг вилоят босқичида, Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоят халқ таълими бошқармалари эса республика босқичида керакли балли кўлга киритадилар.

Шунингдек, ўқувчилари юқори натижа кўрсатган ҳудудий халқ таълими бошқаруви идораларини рағбатлантириш ҳамда уларни янги муваффақиятларга ундаш ҳам эътиборга олинган. Яъни, билим-

лаш ва ташкил этиш бўлимлари (шу тумандан қатнашган барча ўқувчиларнинг умумий ўртача бали) ва Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоят халқ таълими бошқармалари (фан олимпиадасининг вилоят босқичида қатнашган барча ўқувчиларнинг умумий ўртача бали)нинг умумий балига фан олимпиадасининг ҳам ўртача бали қўшилади.

4. "Инглиз тили билимдонлари", "Йилнинг энг яхши фан ўқитувчиси", "Йилнинг энг яхши мактаб директори" кўрик-танловларининг республика босқичида 1-ўринни эгаллагани учун 10 балл, 2-ўрин учун 8 балл, 3-ўрин учун 5 балл, ушбу танловларнинг вилоят бос-

Таълим муассасаларининг таълим сифати кўрсаткичлари асосида рейтингини аниқлаш эса қуйидаги тартибда амалга оширилади:

1. Таълим муассасалари таълим сифати кўрсаткичи бўйича дастлабки балли билимлар беллашувининг иккинчи (туман, шаҳар) босқичида кўлга киритади.

Шунингдек, ўқувчилари билимлар беллашувининг республика босқичида 1-ўринни эгалласа, умумий ўртача балига нисбатан 50 фоиз, 2-ўринни эгалласа 40 фоиз, 3-ўринни эгалласа 30 фоиз рағбат баллари қўлланилади. Рағбат баллари ҳар бир ғолиб ўқувчи учун алоҳида белгиланади.

Беллашувнинг республика босқичида иштирок этиб, 70 балдан юқори натижа кўрсатган ҳар бир ўқувчи учун 20 фоиз ҳамда вилоят босқичида 1-, 2-, 3-ўринни эгаллаб, 70 балдан юқори балл олган ҳар бир ўқувчи учун умумий ўртача балига нисбатан 10 фоиз рағбат қўлланилади.

2. Фан олимпиадасининг вилоят босқичи натижаларига кўра таълим муассасасидан қатнашган ўқувчиларнинг умумий ўртача бали таълим муассасасининг умумий балига қўшилади.

3. "Инглиз тили билимдонлари", "Йилнинг энг яхши фан ўқитувчиси", "Йилнинг энг яхши мактаб директори" кўрик-танловларининг республика босқичида 1-ўрин учун 10 балл, 2-ўрин учун 8 балл, 3-ўрин учун 5 балл, ушбу танловларнинг вилоят босқичида 1-ўринни эгаллагани учун 4 балл, 2-ўрин учун 3 балл, 3-ўрин учун 2 балл қўшилади.

4. "Энг яхши мактаб веб-сайти", "Энг яхши ўқитувчи веб-сайти", "Энг яхши ўқувчи веб-сайти", "Энг яхши электрон ахборот таълим ресурслари" кўрик-танловларининг республика босқичида 1-ўринни эгаллагани учун 10 балл, 2-ўрин учун 8 балл, 3-ўрин учун 5 балл қўшиб берилади.

5. Таълим муассасасининг рейтингни қиқарилаётганда жорий ўқув йилида республика миқёсида илғор иш тажрибалари омалаштирилган ҳар бир ўқитувчи учун 10 балдан қўшилади (илғор иш тажрибалар Республика таълим марказининг илмий кенгашида тасдиқланган бўлиши шарт).

Барча таълим сифати кўрсаткичлари бўйича тўпланган баллар жамланмасига кўра таълим муассасаларининг рейтингини аниқланади.

Баҳолашнинг такомиллашган янги механизми республикамизда таълим-тарбия сифати ошишига хизмат қилиши шубҳасиз.

Маъруфжон ВАҲОБОВ,
Халқ таълими вазирлиги
бош мутахассиси

БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ КЎПТАЙДИ

ёҳуд таълим муассасалари ва ҳудудий халқ таълими бошқаруви идораларининг рейтингини аниқлашдаги янгиликлар хусусида

Бунда қуйидаги 14та баҳолаш параметрлари бўйича эришилган ютуқлар асос қилиб олинади.

1. Ўқувчиларнинг умумтаълим фанлари бўйича билимлар беллашувдаги иштироки ва уларнинг натижалари.

2. Таълим сифати мониторингинг натижалари (Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоят халқ таълими бошқармаларининг рейтингини аниқлаш жараёнида иноватга олинади).

3. Фан олимпиадасининг вилоят босқичи натижалари (халқ таълими муассасалари фаолиятини методик таъминлаш ва ташкил этиш туман (шаҳар) бўлимлари ва Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоят халқ таълими бошқармаларининг рейтингини аниқлаш жараёнида иноватга олинади).

4. "Инглиз тили билимдонлари" кўрик-танловини натижалари.

5. "Йилнинг энг яхши фан ўқитувчиси" кўрик-танлови натижалари.

6. "Йилнинг энг яхши мактаб директори" кўрик-танлови натижалари.

7. "Йил методисти" кўрик-танлови натижалари (халқ таълими муассасалари фаолиятини методик таъминлаш ва ташкил этиш туман (шаҳар) бўлимлари ва Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоят халқ таълими бошқармаларининг рейтингини аниқлаш жараёнида иноватга олинади).

8. "Энг яхши мактаб веб-сайти" кўрик-танлови натижалари.

9. "Энг яхши ўқитувчи веб-сайти" кўрик-танлови натижалари.

10. "Энг яхши ўқувчи веб-сайти" кўрик-танлови натижалари.

11. "Энг яхши электрон ахборот ресурслари" кўрик-танлови натижалари.

12. Илғор иш тажрибаларнинг республика миқёсида омалаштирилиши.

13. Вазирлик томонидан тавсия этилган педагогик инновацияларнинг амалиётга самарали жорий этилганлиги (Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Тошкент шаҳар ва вилоят халқ таълими бошқармаларининг рейтингини аниқлаш жараёнида иноватга олинади).

14. "Энг обод таълим муассасаси" кўрик-танлови натижалари.

лар беллашувининг республика босқичида ўқувчилари 1-ўринни эгалласа, умумий ўртача балига нисбатан 50 фоиз, 2-ўринни эгалласа 40 фоиз, 3-ўринни эгалласа 30 фоиз рағбат баллари қўшиб берилади. Рағбат баллари ҳар бир ғолиб ўқувчи учун алоҳида белгиланади.

Беллашувнинг республика босқичида 70 балдан юқори натижа кўрсатган ҳар бир ўқувчи учун ҳам 20 фоиз, вилоят босқичида 1-, 2-, 3-ўринни эгаллаб, 70 балдан юқори балл олган ҳар бир ўқувчи учун умумий ўртача балига нисбатан 10 фоиз рағбат баллари қўлланилади.

Шу ўринда билимлар беллашувининг ота-оналар, кенг жамоатчилик ўртасида нуфузи ошиб бораётганини алоҳида эътироф этиш ўринли. Мисол учун, 2011-2012 йилда беллашувнинг мактаб босқичида 1 млн. 300 минг ўқувчи иштирок этган бўлса, 2012-2013 ўқув йилида 1 млн. 950 мингдан ортиқ ўқувчи қатнашди. Юқоридагиларни иноватга олган ҳолда кенг педагогик жамоатчилиكنинг таклифига асосан уни ташкил этиш тартиби ҳам такомиллаштирилмоқда. Жумладан, 2013-2014 ўқув йилидан ўқувчиларнинг чет тилларда мулоқот қилиш кўникмалари тинглаб-тушуниш (тингланган ахборотни инглиз тилида ёзма ва оғзаки баён қилиш), ўқиб-тушуниш (ўқиган матни бўйича саволларга жавоб бериш) ҳамда грамматикага оид тест топишириқ (25та савол)лари орқали баҳоланади.

2. Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларнинг якуний рейтинг бадини аниқлаш учун ҳар бир ҳудудда (ўқув йили якуни бўйича) ўтказилган таълим сифати мониторингинг натижаси умумий ўртача балга қўшилади.

3. Фан олимпиадасининг вилоят босқичи натижаларига кўра туман (шаҳар) халқ таълими муассасалари фаолиятини методик таъмин-

кичида 1-ўринни эгаллагани учун 4 балл, 2-ўринни эгаллагани учун 3 балл, 3-ўрин учун 2 балл билан рағбатлантирилади.

5. "Йил методисти" кўрик-танловининг республика босқичида 1-ўринни эгаллагани учун 10 балл, 2-ўрин учун 8 балл, 3-ўрин учун 5 балл, вилоят босқичида 1-ўринни эгаллагани учун 4 балл, 2-ўрин учун 3 балл, 3-ўрин учун 2 балл берилади.

6. "Энг яхши мактаб веб-сайти", "Энг яхши ўқитувчи веб-сайти", "Энг яхши ўқувчи веб-сайти", "Энг яхши электрон ахборот таълим ресурслари" кўрик-танловининг республика босқичида 1-ўринни эгаллагани учун 10 балл, 2-ўрин учун 8 балл, 3-ўрин учун 5 балл қўшилади.

7. Ҳудудий халқ таълими бошқаруви идораларининг балларига рейтингни қиқарилаётган ўқув йилида республика миқёсида илғор иш тажрибалари омалаштирилган ҳар бир ўқитувчи учун 10 балл қўшилади (илғор иш тажрибалар Республика таълим марказининг илмий кенгашида тасдиқланган ҳамда республика миқёсида омалаштирилган бўлиши шарт).

8. Вазирлик ишчи гуруҳи томонидан таълим сифати мониторингинг жараёнида ҳудудлардаги фаолияти ўрганилган таълим муассасалари ва ҳудудий халқ таълими бошқаруви идоралари томонидан "Дарс — муқаддас", "Ўрган-ўрғат", "Соғлом муҳит — соғлом жамоа", "Пухта режа — самарали натижа" каби педагогик инновацияларнинг амалиётга самарали жорий этилганлиги даражаси таҳлил қилинади ҳамда ҳар бир инновация учун 5 балгача (жами 20 балл) Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларнинг якуний рейтинг бадини қўшилади.

Барча таълим сифати кўрсаткичлари бўйича тўпланган баллар жамланмасига кўра махсус баҳолаш методикаси ва электрон дастур асосида халқ таълими бошқаруви идораларининг рейтингини аниқланади.

Инсон умри савол ва жавоблардан иборат. Аслида, одам боласи бўлиб туғилишнинг ўзи — катта бир саволга жавобдир. Одамзод ўз ҳаёти давомида кўп саволларга жавоб топади, кўп саволлари жавобсиз қолиб қача кетади. Бу саволларга унинг чироғини ёқадиган фарзандлари кейин жавоб топади.

Одам боласи ҳаёлат ва нодонликка қарши мангу ва енгилмас курашда ўзларига энг тўғри жавобни билим, таърифат ва маънавиятдан топади.

Бир шоир сифатида ўқувчи-китобхонларнинг қўллаб қизик ва турфа саволларига жавоб беришмига тўғри келган. Саволлар, ҳақиқатан, ҳам қизиқ, ранг-баранг, жўн ё мураккаб, ажабтовур ва ё ғаройиб. Ёшми, қарими, қиз бола ё ўғил болами — китобхон савол бераркан, аслида, ўзини қизиқтирган, фикру ёдини банд этган, орзу ё армонлари билан боғлиқ, тирикчилик ва дунё, ҳаёт ва жамиятга дахлдор ўй-кечинмалари, изтироблари билан ҳаёлларига жавоб истади.

Баъзи бир саволлар маълум ижодкорга эмас, худдики ўқувчининг ўзи ўзинга савол бераётгандай таассурот қолдиради. Баъзи саволлар шабнам иниб турган гулгунчадай тоза ва муаттар, баъзи саволларнинг сочларига қиров тушган. Айрим саволлардан иссиқ нон исси келади, айрим саволлар лаққа чўгдай қўлни ҳам, дилини ҳам қуйдиради. Баъзиларида беғубор болалик кўча қанғитиб юрган бўлса, баъзи саволларда йиғитлик ва муҳаббат фасли дийдорлашиб, видолашиб турибди...

Булар наинки фақат саволлар, айни пайтда ўқувчиларнинг маълум маънода ўзлари билмаган ҳолда берган жавоблари ҳамдир.

Адибларнинг "Танланган асарлар"и бор. "Танланган саволлар" китоби эса йўқ. Адиб одам йиллар бўйи ўз ўқувчилари тузган, жамлаган бу китобни бир умр кўнгли ва руҳида олиб ўтади. Баъзи саволларнинг вақти ўтади, қариydi, эскиради, бора-бора кўнглини йўқотади ҳам. Бошқа бир саволлар дарё тўлқини янгиёғ кўнглида шалоплаб, мавжланиб янгиёғида.

Давру замон янгилангани сайин саволлар ҳам, жавоблар ҳам янгиланиб боради. Онг ўзгаради, тафаккур ўзгаради. Янги авлод, янги насслар, давру замон, бинобарин, ижодкорнинг олдида ҳам ўз саволлари, янги ва янги масалаларни қўяди.

Неча йиллардан буён ўқувчилар берадиган саволларга одатий ҳол, табиий бир жараён сифатида қарашга ўрганиб қолгандим. Аммо яқиндагина бўлиб ўтган бир учрашув-суҳбат ижодкор сифатида мени ристакхамга қайратта солди.

Гап шундаки. Республика болалар кутубхонасининг ташаббуси билан "Ma'rifat" газетасида ҳамкорлигида кутубхонанинг www.kitob.uz сайтида ташкил этилган "Он-лайн" мулоқотга тақдир этилганда, "Шунчаки навбатдаги гурунг, хамишати бир савол-жавоб бўлади-да, деган ўй билан кириб борувдим. Мулоқот ҳақидаги эълон бир ҳафта олдин "Ma'rifat" газетасида берилгани. ўқувчилардан тушган тўрт оздан кўпроқ савол аллақачон мени кўтиб турганини билдиришганда — чинакамга ажабландим. Белгиланган бир соатлик мулдатга салкам икки соат деганда нукта қўйганимизда, тушган саволларнинг сони олти оздан ошиб кетди. Ўзим билмаган ҳолда бутун мамлакатни камраб олган маънавий уммон, долғаланиб турган бедор, беором бир таърифий денгиз қўйнига шўнғиганим, завуқ шавқ оғушида озиб-сузганларим ўзимга роса маъқул келди. Шу соатларда мамлакат гўё бегоён ўқув-муглола залига айланиб қолган эди. Анчадан буён китобхонлар билан бундай аҳвойи ва қизиқарли учрашув ўтказмаган эдик.

Олти ўз элликта савол. Хар бир савол ортида бир безовта қалб, ўзи ва келажак тақдирига бефарқ бўлмаган ёш замондошимизнинг ўй ва фикрлари, синчков ва зийрак нигоҳларини қўриш мумкин. Саволлар ёш дўстларимизнинг оғох ва серғаклигидан дарак беради. Ва бу чакнаб турган кўзалар, порлоқ чехраларни, уларнинг шунча орзу-умидларини бирпасда менинг қаршимда муҳайё қилиб берган ҳозиржавоб мўъжизавий кўч — компьютер! Ҳаёлим дарҳол ўзимнинг ўқувчилик йилларим, анкироғи ўтган XX асрнинг 1972 йили саккизинчи синфда ўқиб юрган кезларимга кетади. Илк ҳаваскорлик паллалари — Тошкентдаги болалар газетасида ишлайдиган ёзувчи акага кетма-кет хатлар, шеър ва саволлар юборганларим, унинг бир жавобини оилаб илҳак қутган пайтларим эсимга тушади.

Саволларнинг жўғрофий худуди кенг, манзили маконлари хилма-хил ва қизиқ. Жиззах ва Самарқанд, Бухорою Навоий, Сурхон воҳаси, Хоразм ва қорақалпоқ дёри, Фарғона билан Наманган вилоятлари, Денов, Булунғур, Музабботу Шеробод, Ўзун билан Пастдарғом, Термиз шаҳри, Янгибозору Ангор, Чортоқ ва Жондор, Сардоба билан Жаркўрғон, Урганчу Гулистон. Болалар кутубхонасининг чоғроққина компьютерхонасида ўтирган ҳолда Ватанимизнинг шунча шаҳар ва кентлари билан таллашиб, шунча ёш замондошлар билан савол-жавоб қиламан деб ҳеч ўйламаган эдим. Шоир сифатида шу ёшга кириб ҳеч бир учрашув ё мулоқот менга бунчалик завок ва ҳаяжон бағишламаган эди.

Мени саволга қўмиб ташлаган, чинакамга саволбўрон қилган бойсунлик, нуқсулик ўқа-сингилларимга алоҳида миннатдорлик билдираман. Адабиётга, китоб ва шеърятга меҳр кишини ҳеч қачон ёмон йўللарга элтмаслигини бу зукко укаларим аллақачон англаб етганидан беҳад мамнун бўлдим.

Бугунги ёшларимизнинг қалбуйғоқлиги улар берган саволларда юраклари янглири уриб, уфуриб турибди. Энг муҳими — ёш ўқа-сингилларим бефарқ эмас, дахлдорлик, ўз тақдир ва қамоли учун қайғуриш, бурчи ва масъулият туйғулари уларни безовта этади. Ўй-кечинмалари, орзу ва интилишларининг қамрови кенг, ҳаваслари давру замонларига яраша, шаштлари баланд, аҳдлари қатъий. Демак, қатъият ва яна қатъият, дунёни билиш, онг ва тафаккурни юксалтириш, бугунги замоннинг том маънодаги етук инсонлари бўлиб воғга етиш йўлида билим олиш, илму таърифатга чанқоқлик, интилувчанлик ва безовталик ақсарият ёшларимизга хос фазилатлардир.

Шу маънода, узатилган саволларнинг асосий қисми китоб ва китобхонлик, савол ва саводхонлик хусусидалиги таҳсинга лойиқдир. Савол муаллифларининг тўқсон тўққиз фоизи мактаб, коллеж ва лицей ўқувчилари экани инобатга олинса, бу ўқа-сингилларимиз ёшларига нисбатан жиддий ва катта саволлари ўртага қўйиб, жиддий жавоблар йўлида изланаётганлари гоёт қувончлидир.

Бир қисм саволларда болаликдаги орзулар ҳақида, болалар дарвидаги муглола, ўқилган китоблар, касб танлаш ва қизиқишлар тўғрисида маълумот бериш сўралса, айрим саволларда оилавий муҳит, ота-она ва болалар тарбияси хусусида гап боради.

Саволлар қизиқарли ва хилма-хил. Баъзи ўқувчиларимизни, мисол учун, Нукус шаҳридаги 23-мактабнинг 9-синф ўқувчиси Жадири Икласовани шоирларнинг қандай таомни яхши қўриб тановул қилиши ҳам қизиқтираркан. Тўғри жавоб берадиган бўлсам, менинг ўзим онам пиширадиган кўрқабоб билан алғаймоқни яхши қўраман. Қўчма маънода шоирона қилиб айтидиган бўлсам — шоирларнинг овқати кечаси юлдуз, тонгда эса бир томчи шабнамдир. Бу хусусда шоирлар кечалари сўз ва қофия кемириб яшайди, деган ҳазилнома таърифим ҳам бор.

Ёш ўқувчиларни шеърят ва адабиётда, ҳатто кини санъатида дид ва савия масаласи астойдил ташвишга солаётгани, айнқиса, эътиборлидир. Масалан, Бойсун тумани Ахборот-ресурс маркази ходимаси Ш.Пўлатова шундай кескин савол қўяди: "Ҳозирги кунда пўл билан китоб чикараётган "адиб" ва "шоир"лар қўлайиб кетган. Ижод қилиш хар кимнинг ҳуқуқи, аммо икки-уч мазза-матрасиз сатрни қофия билан боғлаб, уни шеър деб хар солаётган "шоир"ларнинг чалакам-чатти "асар"лари маънавиятни тупроққа қориштирилаймиди? Ижод масъулиятининг юки завороти бўлади, бироқ айрим ёш ижодкорлар ҳам бунчи ҳис этмай, адабиётга, санъатга енгилли назар билан қараётгандек туюлади..."

Ўртага ташланаётган муаммо ҳақиқатан ҳам долзарб. Ўстоз адиби-мис Абдулла Қаҳхорнинг "Ёшлар билан суҳбат" китобидаги ибратомус сўзлари ҳозир ҳам ўз қимматини йўқотмаган деб ўйлаймиз: "Адабий асар ёзиш учун, ҳеч шубҳасиз, талант керак. Лекин ёзилган нарсани ўқириб, китобхонга зарур гапларинигина қолдириш учун талантнинг ўзигина қифоя қилмайди, инсоф ҳам керак". Қўриниб турибдики, дидисизликка бархам бериш бевосита виждон масаласи билан боғлиқ. Бойсунлик синглимиз қуюнчақлик билан тилга олган "муаллиф"ларга инсоф ёр бўлишини сидқидилдан талаб қоламиз.

ВАТАН — БУЮК МУАЛЛИМ

Республика болалар кутубхонасида бўлиб ўтган ёш китобхонлар билан онлайн мулоқот-дарс тафсилоти

Маънавий қамолот ва маънавий тарбия ҳақида ўнлаб саволлар йўллаган қорақалпоғистонлик ўқувчилар "Президентимизнинг **“Юксак маънавият — енгилмас кўч”** асарининг ёшлар тарбияси, маънавиятни юксалтиришдаги аҳмияти" ҳақида алоҳида гапириб беришни сўрашди.

Давлатимиз раҳбарининг **“Юксак маънавият — енгилмас кўч”, “Ўзбекистон муқталикка эришиш осто-насида”** китобларини ёш укаларимдан жиддий муглола қилишларини астойдил сўрадим. Ватан тақдир, миллатимиз раванқли, ўз келажиги ва улўғ ахдоқларимиздан мерос ор-номус, фахр ва гуруру туйғуларига бефарқ бўлмаган хар бир ёш замондошимиз бу китоблардан ҳабардор бўлиши шарт ва зарур деб ўйлайман. Мазмун-моҳияти кенг ва залворли бундай асарлар муглоласи онг ва тафаккурни чархлаб, ёш ақллари фикрлашга, мушоҳада юритишга ўргатади. Халқ билан Ватан, инсонийлик ва эзгулик ҳақида, орзу ва мақсадлари йўлида ўз вақтида керакли хулосаларни қиқаришлари учун энг яқин маслақдош ва қўмақдош бўла олади.

Ёшлар савол берар экан, айни пайтда ҳаёт ва адабиёт масалалари, сўз масъулияти, ижодкорлик қисмати ҳақида ҳам жиддий мулоҳаза юритади. Уларга жавоб қайтариш асносида ўзимга ҳам кўп саволларни рўпара қилдим. Шундай лаҳзаларда берган жавобим ҳам беихтиёр саволга айланганини сезмай қолдим. Дафъатан, болалик пайтларим, 5-6-синфда ўқиб юрган кезларимда онамнинг хар кунги бир саволига доим ҳам хурсанд қиладиган жавоб бермаганим ёдимгагу тушади. "Дар-сингичи қўлдингми, китобингичи ўқидингми?". Мен болалигимнинг маълум палласигача бу савол олдида ожизу нота-вон, онамнинг олдида эса уятлиғ эдим.

Китоб билан мени айрилмас дўсти қадрдан қилиб қўйган зот ҳам айнан онам бўладилар. Сал кейинроқ, тўққизинчи синфдалигимда бир кечаси соат бирми, иккимми, вақт алламаҳалда вақоҳат билан хонамга кириб, "Бунча кўп ўқимагин, кўзинг кўр бўлиб қолади!" дея ўшиқирган ҳам онам эдилар.

Кейин йиллар ўтиб, хар гал онамнинг ўша сўзларини эслаганимда, "Йўқ, она-жон, болангизнинг кўзлари кўр эмас, аксинча, китоб ўқийвериби унинг кўзлари очилди", дегим келади.

Саволлар кишини ўзоқ-ўзоқларга олиб кетади. Ақиб соғинчларга, тиник осмонлару болалиқнинг беғам-беармон дамларига қайта бошдан ошно этади. Саволлар болалигим жимирлаб турган кўм-қўқ қўлдай мовий ва зангори. Айни дамда қаршимдаги компьютерларнинг шуъ-лаланиб турган ойналари — ўша олис қўлнинг, болалиқдаги кўм-қўқ осмонларнинг мовий ва зангори тўртбурчак шакл-ларидек бўлиб қўринади.

Хоразм вилояти, Янгибозор тумани, Сирдарё вилояти, Булунғур тумани Ахборот-ресурс маркази(АРМ)-лари ходимлари ва китобхонлари-дан:

— Ёзувчи ва шоирларимизнинг ижодини қўзғатганимизда, уларнинг адабиётга кириб келишида оилавий муҳит таъсир қўрсатганини қўришимиз мумкин. Адабиётга қизиқингиз ўй-ғонишига ким ёрдам берган? Ота-болаларингиздан биров шоир ўтганими? Сизнинг шоир бўлишингизда оила аъзоларингиздан кимнинг роли катта? Оилангизда яна бошқа ижодкорлар борми?

— Такрор бўлса ҳам айтман: шоирлик менга онамдан ўтган. Фарзанд сифатида шу онанинг тарбиясини олмаганимда — бундоқ рутбага эришмоғим дардумон эди. Кейин — халқ озаки ижодининг ҳамма жанрларини ўзида муҳасам этган мен ўсган оилавий муҳит. Ота-онамдан тортиб амаки-тоғаларим, Ой-биби момомгача сўйлаб, айтиб берадиган эртақлару дostonлар, чистон ва топишмоқлар, қизик-қизик байту маколлардан то нақлу ривоятларгача — бари-сини уйимиздаги хар кунги хамишгаи гурунглар эди. Ҳам назимий, ҳам насрий, жўшқин ва мафтункор бир ғаройиб муҳит эди бу. Исломидин тоғамининг боши-адоғи йўқ афсоналари — менинг болалиқдаги туганамас "сериял"ларим, ҳамма саволимга жўяли жавоб берадиган жонли ва меҳрибон "компьютер"ларим эса онам билан Ойбиби момом эдилар.

Оиламизда мендан бошқа ижодкорлар йўқ. Уруғимизда Ваҳоб шоир номи билан халқ орасида машҳур бобо ўтган. Бобонинг ҳат-саводи бўлмаган. Шеър деганини йўл-йўлакай ёддан тўқиб айтиб кетаверадиган бир дарёдали киши бўлган. Ҳозир ҳам эл-улусимиз айтиб юрадиган, авлоддан авлодга ўтиб келаятган Абдулваҳоб бобонинг гоҳ шўх, гоҳи маҳзун, баъзида аччиқ-аёвсиз шеърим манзуларидан ақлимни танганимдан буён хамиша завок олганман. Шундай бобоҳанглр, момотовушлар оғушида улғайганимдан бир умр миннатдорман.

Наманганлик бир гуруҳ ўқувчилар, Қорақалпоғистон Республикаси АРМ китобхонлари, Нукус шаҳридаги 7-мактабнинг 8-синф ўқувчиси Гулноз Жадигерова, 17-мактабнинг 9-синф ўқувчиси Лаура Ганиева:

— Илк ижодингизни, шеър ёзишни неча ёшдан бошлагансиз? Энг яхши асарини ёздинг деб ўйлайсизми?

— Еттинчи синфда мактаб деворий газетасига шеърга ўхшаган бир нима

ёзиб берганман. Шу илк машқим бўлса керак. 1972 йили, яъни саккизинчи синфдалигимда Тошкентда чиқадиган болалар газетасида футболчи синфдошларим ҳақидаги "Хайруланинг қомандом" деган кичкина қиюячам босилган. Ўшанда, демак, ўн тўрт ёшда эканман.

Адибнинг энг яхши ижоди унинг ҳали ёзилмаган асаридир, дейиш расм бўлган. Ёздам деб ўйламайман-у, лекин хар ҳолда, нимааларгадир эришганимни биламан. Мисол учун, "Юз ох, Заҳириддин Мухаммад Бобур" достонининг ҳам-кўстларини билганим ҳолда, ўни асар деб айтишга ҳам асосим бор.

Нукус шаҳридаги 34-мактабнинг 9-синф ўқувчиси Айнура Тожибоева-дан:

— Агарда болалик пайтингиз қайтиб келса, қайси касбни танлаган бўлардингиз?

— Ҳозирги шарт-шароитлар ва имкониятлар билан бўлсайди — шак-шубҳасиз, футболчи танлар эдим. Мактабда бу ўйинни жуда яхши қўлардим. Футбол тўпи, ям-яшил чимзор, қўқаламзор сайхонлик менинг жону дилим эди. Мендан зўр футболчи чиқишига ҳам ишонардим. Ўзун бўйим, узун оёқларим бунга қафиллик бериб турарди. Радио-телевизорлар эса "Пеле, Пеле" деб ҳайқириб ётарди. Ўша замонларда бизнинг юртдан фақат пахта ва олтин қиқарилад, жаҳон чемпионолари эса негадир Ўзбекистондан чиқмас эди. Ўсмирилгимда

ҳеч ким чемпион" деб ёзган бир шеърим ҳам бор. Бугунги ёшларимиз ўзларига буюрган катта имкониятлардан вақтини бой бермасдан фойдаланиб қолишлари керак. Ёшлик туганмасдай туюлса-да, жуда тез ўтадиган фасл. Келажак бинаоларининг емирилмас пойдевори айнан мактабдаги қатъий орзу-умидлардан бошланади.

Нукус шаҳридаги 37-мактабнинг 7-синф ўқувчиси Ажинияз Алимбаев, 3-мактабнинг 7-синф ўқувчиси Соҳибжамол Зиннатидинова, 41-мактабнинг 8-синф ўқувчиси Ислам Каримов:

— Болалигингизда ўқиган қайси китоблар ҳаётингизга ижобий таъсир қўрсатган? Аввало, фарзандларингизга, қолаверса, болалар ва ўсмирларга қандай китобларни ўқишни тавсия қилган бўлардингиз?

— Халқ эртак ва дostonларини юқорида айтиб ўтдим. Отам "Минг бир кеча" маталларидан ўқиб берадилар. "Тўғруғли ва Авазон", "Савдхон ва Ҳамро", "Ошиқ Ғариб ва Шохсанам" дostonлари ҳам эсимда. Ўн уч-ўн тўрт ёшдан ҳам Хамид Олимжон, Ғафур Ғулום шеърларини муглола қила бошладим. Ўсмирилгимда менга жуда қаттиқ таъсир қилган китоб, ўзим газета эълониди "Книга — почтой" деган манзилга хат-буюртма юбориб, Тошкентдан почта орқали олганим устоз адибимиз Очта Ёкубовнинг "Эр бошига иш тушса" романи эди. Бу асар — уруш йилларининг менга тенгдош, мендан сал каттароқ ёш йигит-қизлари, уларнинг орзу-умидлари, меҳр-муҳаббати, айрилик ва соғинчларидан ҳикоя қиларди. Ҳозирги ёшлар учун ҳам ўқилиши зарур гўзал асарлардан деб биламан.

Мен сиздек ўқа-сингилларимга бир қўмак маъносиде ўзбек ва жаҳон адабиётдан муглоласи жуда ҳам фойдали деб билганим кўп адиблар ва китобларнинг рўйхатини тузишга уриниб қўрдим. Бунга қарангки, ушбу номлар минглардан ҳам ошиб кетди. Афсуски, у китоблар ва адибларни ҳозир номма-ном келтиришининг сира илҳожи йўқ. Номларнинг ўзи бир китоб бўлиши мумкин. Яқин орада албатта ушбу танлаганим ва тузганим асарлар ва ёзувчилар рўйхатини ўз изоҳларим ва таъсирномам билан ёш дўстларим эътиборига ҳавола қилмоқчиман.

Ёшлар қандай китобларни ўқиши керак? Мисол учун, шу кунларда 7-синф

да ўқийдиган Нигина қизимиз инглиз тилини ўрганиш баробарида, "Тарихдан қисқача очерклар", "Болалар энциклопедияси" китоблари, шунингдек, Пушкин, Гогол, Чехов, Толстой, Экзюпери, Чингиз Айтматов сингари ёзувчиларнинг асарларини муглола қилаяпти. Шулар қаторида сизга ҳам Эрнест Хэмингуэй, Габриэл Гарсиа Маркес, Расул Ҳамзатов китобларини, Амир Темуру бобонинг "Темуру тузуклари"ни, "Алпомиш" достонини, Алишер Навоий, Заҳириддин Мухаммад Бобур, Оғахий, Бердак, Ажинияз боболарнинг шеър ва дostonлари, Тўлепберген Қайипбергенов, Иброҳим Юсупов, мумтоз ва ҳозирги замон адабиётининг йирик намояндалари асарларини доимий ўқиб боришни тавсия қиламан. Шеър ва газалларни кўпроқ ёдлаб юриш — дид ва хотирани чинқитиради.

Навоий вилояти Халқ таълими бошқармаси АРМ ўқитувчи ва ўқувчилари номидан:

— Нима учун икки жилдлик танланган асарларингизга "Сўз йўли" деб ном қўйгансиз? Шоир бўлишингизга нима сабабчи бўлган?

— Сўз йўли — менинг умр йўлим, шоирлигим ва қисматим йўли. Айни пайтда менга шундан бошқа йўл буюрилмагани, сўз ва шеър захмати менинг умрий захматим ва қисматим эканини ҳаётимнинг маълум палласида "қўтарилган элагим" бўлиши шу китобим ва унинг номи билан ҳам таъкидлаб қўймоқчи эдим.

Шоир бўлишмоғи тақдир сабабчи бўлгандир-да.

Бойсун туман АРМдан:

— Алишер Навоий бобомизнинг асарларида сўз масъулияти ҳақида талай ибратли сатрлар бор. Ҳазратнинг "Хирадман чин сўздин ўзга дегмас, Вале бари чин ҳам дегулик эмас" сатрлари ҳақида фикр билдирсангиз. Энг буюк орзунгиз ва кўнглидаги армонларингиз ҳақида ҳаммага ҳам сўзлаб бера оласизми?

— Навоий бобомизнинг сиз айтган маснавийлари "Маҳбуб ул-қулуб" асарининг "Сафар манофий зикрида" фасли, 123-танбеҳида келтирилган. Шу танбеҳда "Тилингни ихтиёрингизда асрагин, сўзунгни ахтиёт била дегил" гаплари ҳам бор. Онам ҳам менга "Йўлунгни поклаб юр, сўзингни хамиша ўйлаб гапир, болам", деб шунга ўхшаш насихат қилиб турадилар.

Хар қандай гапни, жумладан, чин сўзни ҳам хонаси, яъни мавриди, вақти келганда айтган яхши. Ёлғонда ахлоқ бўлмайди, бироқ чин сўзининг одоби, расм-русуми, тартиби ва интизомни бўлмоғи керак. Бемаврид, жойида, ўрнида айтилмаган сўз — кўп нуқул холатларга сабабчи бўлиши мумкин. Бу қанда шеър ва шоирлик учун, айнқиса, жуда муҳимдир. Эски шоирлар "Минг байт ёзгули бир байт туффа қилгин" деганда, айнан сўз айтиш одобини назарда тутган бўлсалар керак.

Буюк орзум нима бўлиши мумкин? Нима бўлганда ҳам — амалга ошмаган орзу, ҳавас ва ё ният палласидаги режалар ҳақида олдидан гапириб юришни ёки бировга сўзлаб беришни унча ҳуш қўрмайман. Армонларни эса шеърга солган маъқул. Бирок ҳазрат бобомизнинг юқорида келтирилганингиз сатрларига иқтибос қилиб айтадиган бўлсам: "Хар қандай армон ҳам дегулик эмас".

Нукус шаҳридаги 7-мактабнинг 7-синф ўқувчиси Шаҳрибону Сатеновадан:

— Жавонингизда қайта-қайта ўқийдиган, соғиниб қўлга оладиган китоб борми?

— Бундай китоблар кўп. Навоий бобо, Бобур ҳазратлари билан хар кун "қўришиб" турадим. Сергей Есенин, Шукру Холмйрзаев, Андрей Вознесенский китобларини айтишим мумкин.

Сирожиддин САЙИД, Ўзбекистон халқ шоири

— Чет эл ёзувчиларининг асарларини ҳам таржима қилганимиз? — Мавлоно Жалолиддин Румий, Хофиз Шерозий газалларини, Александр Пушкиннинг кичик шеърлари, жаҳоншумул мусаввир Пабло Пикассонинг назимий тақрибларини, Ёлғор шоири Любомир Левчевнинг сарбаст шеърлари, Андрей Вознесенскийнинг шеър ва дostonлари, шунингдек, насрий асарларидан намуналарни ўзбек тилига ўғирганман.

Сирдарё вилоят АРМдан: — Интернет тўфайли китобхонлик йўқолиб бормоқда деган ташвишли фикрга қандай қарайсиз?

— Бу фикр муглола нотўғри эканини бугунги онлайн мулоқотимизнинг ўзи ҳам кўрсатиб турибди. Интернет бўлмаган замонларда ҳам китоб ўқийдиганлар ва ўқимайдиганлар сероб эди. Вақт, замон, тараққиёт тезлашгани боис шундай туюлаётгандир. Хар қандай давру замонда ҳам ўқийдиганлар албатта ўқийди, ўқимайдиганлар эса барибир ўқимайди.

Хоразм вилояти АРМ ходимлари ва китобхонлари номидан: — Сизнинг илк китобингиз "Рўҳим ҳаритаси" номи билан чоп этилган. Шубҳасиз, биринчи китоби чиққан ёш шоир юрагида бироз ҳадик-ҳаяжон бўлади. Сизда ҳам шундай шубҳаланиш бўлганми?

Қайси шеърини услубни яхши қўрасиз? Танқидга қандай қарайсиз, Сизни ҳам танқид қилишганими?

— "Рўҳим ҳаритаси" номли биринчи китобчам 1985 йили Ғафур Ғулום номидаги адабиёт ва санъат наشريёти томонидан чоп этилган. Йигирма етти йил бурун, ёшим йигирма еттида, ёш бирма еттида шеърдан иборат қирқ беш бетлик қафъдекина бу илк китобчам менинг кўп орзу-армонларим, дийдор ва айрилиқларим, қувонч ва изтиробларим билан боғлиқ.

Сизнинг саволингизга жавоб бериб турганимнинг ўзи бахт, шу бахт муяссар бўлмаганида армонга айланмади муқаррар эди.

Сурхондарё вилоят АРМдан: — Ҳозирги ёшлар билан ўзингизнинг ёшлик даврингизни таққослаб қўрганисиз? Айни вақтда ёшларимизнинг қайси жиҳатларига ҳавасингиз келади?

Мухтарам юртдошлар!
Мамлакатимизнинг таълим
ва фан даргоҳларида меҳнат
қилаётган азиз ҳамкасблар барчангизни
кириб келаётган янги **2014 йил** билан
муборакбод этамиз!

2014

Янги йил бахт, омад ва
улкан зафарларга бой бўлсин!

Камолиддин Беҳзод номидаги
Миллий рассомлик ва дизайн
институти жамоаси

ХАЙР, РЎЗИГУЛ

— Кеча синфдошинг Рўзигулга нон синдирдик.
— Кўёв ким экан?
— Бегона эмас, Самад дўкончининг ўғли, Бахтиёригамиди, Баҳоудиригами, шу иккаласини адаштираманд.

(Онам билан бўлган суҳбатдан) Баҳоидир мендан ажбир чиқибди. Рўзигул кўлдан кетди. Энди у бошқаники, ҳеч ким уни сўраб совчиликка бормайди. Борганлар ҳам «Ўз, қизимизга нон синдирганимиз» деган жавобни эшитиб, кўяйи кўйиб қайтиб кетаверади. Менинг ҳам кўяйим кўйди. Хайр Рўзигул, хайр болалик, хайр мухаббат!!!

Оҳ-воҳ қилиш ниятим йўғ-у, барибир алам қилар экан. Кечинмаларим ҳақида гапирмоқчи эмасман, шусиз ҳам буни бошидан кечирганлар яхши билади. Янги қурилатган оиланинг тамал тоши нон синдириб маросимдан бошлангичга қойил қоламанд. Нега айнан шундай? Момомдан сўрасам, «Бунда катта маъно бор, нон қадим замонлардан бери қадрлиб келинаётган азиз ва муқаддас неъмат, тинчлик ҳамда тўқилик рамзи. Икки ёшининг ҳаёти нондай тотли ва азиз, турмуши тинч, дастурхони тўқин бўлсин, деган ниятда нон синдирилади. Ўшатилган нондан кўни-қўшилларга, ёру биродарларга, нурунийларга тарқатилиб, ёшларнинг бахти учун дуо олинишида ҳам катта ҳикмат бор, болам», дейди. «Қари билганини пари билмайди», деб шунга айтишса керак. Кексаларимиз яна бир гапни кўп такрорлашади: «Ноннинг ушоғи ҳам нон!».

Урушга гувоҳ бўлган, қийинчилиги қатъчиликни бошдан кечирган кимса борки, бу мақолини тилидан туширмайди, фарзанди ва набираларига шундай насиҳат бериб, нонга ҳурматда бўлишини таъкидлайди. Бу ўғитни ёшлигидан эшитиб катта бўлган болалар, албатта, ноннинг қадрига етади, уни увол қилишдан чўчибди.

Минг афсуски, ҳамма ҳам ноннинг уволидан кўрқавермайди. Шулар ҳақида уйлаб кетаётиб, тўсатдан кўзим ерда ётган ушоққа тушди. Уни чет-роққа, қушлар еб кетади деган мақсадда дарах тагига кўяр эканман, нимагадир у менга ҳасратларини айтаётгандек туюлди.

ТАНИШУВ

Салом, мен ушоқман — ноннинг ушоғи. Жуда ҳам кичкина бўлганим учун, кўпчилик пайкамайди. Шу сабабдан мени босиб кетишлари ҳам мумкин. Мени бу ерга — серкаторов йўлакчага атайлаб ташлашгани йўқ. Ботир (уни синфдошлари Ботир бақалок дейишди) эҳтиётсизлиги тўғрисида ерга тушириб юборди. У хали кичкина, энди 3-синфда ўқийди. Бобосининг «Ноннинг ушоғи ҳам нон, уни териб еган кишининг гуноҳлари тўқилади» деган гапи эсидан чиқими ё одамлардан хижолат бўлдики, ҳарҳолда, энгашиб мени олгиси келмади. Сендан хафаман, Ботир!

Мендан сўрасангиз, Каттакўрғон туманидаги «Ҳосил» фермер хўжалигида етиштирилганман. Бунга кўп бўлгани йўқ. Лекин илдизим жуда қадимий, ажодим бугдой. Бугдойнинг қачон пайдо бўлганини айтиб беролмайман-у, қачондан нон шаклида пиширила бошлангани ҳақида гапиришим мумкин.

Шундай қилиб, бундан 10—15 минг йиллар муқаддам, одамлар олов ёқишни ўрганиб олишган, бошоқли ўсимликлар дони пишириб ейила бошлади. Дастлаб бошоқ чўгта ташланарди. Қоврилиб пишган дон уқаланиб истеъмол қилинар, ёрғучоқ пайдо бўлиши билан эса дон унга айлантирилиб, хамир қорилиб нон пиширилари. Ўша пайтлари тандир ўрнини қиздирилган тош бажарарди. Замонлар ўтиб хамиртуруш, тандир, тегирмон ва бошқаларнинг кашф этилиши натижасида турли шаклларда нон тай-

ёрлана бошлади. Бу жараён бугунги кунгача такомиллашиб келмоқда. Ҳозирга келиб дон маҳсулотларининг 100 дан ортқ турли мавжуд бўлса, ноннинг пиширилиши, тайёрланаётган ҳудудига қараб бир неча хилга ажратиш мумкин: тандир нон, това нон, газ-печ нон, қозон нон ва бошқалар. Қисқаси, доннинг нонга айланиш жараёни жуда мураккаб бўсқичлардан иборат бўлиб, бунинг учун юзлаб одамлар кечани кеча, кундузни кундуз демай тер тўқади, меҳнат қилади.

ДЕҲҚОНДАН НОВВОЙГАЧА

Ҳаммадан олдин Бободехқон табиат ва иқлим қийинчиликлари билан боғлиқ турли синовлар — дўл ва жала ёғиши, ҳашарот ва зараркундаларга қарши курашишдек жиддий ташвиш ва муаммоларни енгиб, ҳар туп кўчат атрофида, ўз боласидек парвона бўлиб мени вояга етказди. Аввал майса, майсадан поя, поядан эса шода-шода бошоқ юзга келди. Хирмон донга тўлди.

Барчамиз йигиб олинганимиздан сўнг бизни қайта ишлаш жараёни бошланди. Шамолда совириб, яхшилаб ювиб курийтиб бўлгандан кейин тегирмонга олиб боришди. Эсласам, ҳозир ҳам кўрқиб кетаман, тегирмондан бутун чиқмадим. Унга айландим.

УШОҚ БИЛАН
ЮЗМА-ЮЗ

Шундан сўнг қопларга кириб, айримлар нон тайёрланадиган цехларга, айримларимиз дўкону бозорларга йўл олдик.

Мени Сиеб бозоридан Илҳом ака деган киши уйига олиб кетди. Биласизми-йўқми, у новвой. Уни роса элакдан ўтказиб, сувга қўшиб қориди, хамир тайёрлади. Бошимда тегирмон тоши айлانгани кам экан, шекилли. Қуёшдек жизганак бўлиб турган тандирга солишди. Унга кириб чиқилишнинг ўзи бўлмайди. Буни мен ва новвойгина билади, холос. Ва ниҳоят, муъжиза содир бўлди — нонга айландим! Бундан қанчалар қувонгандим ўшанда. Эл хизмати учун бел боғлаган, нафақат тандир тафти, балки қалб оташи билан нон пишираётган новвойларга минг раҳмат.

Новвойнинг аёли Фотима опа пишган нонларни бозорга чиқаради. Биласизми, мен дунёда энг яхши нон дея эътироф этилган Самарқанд нонининг ушоғиман.

Бу шахарга келган одам борки, нон харид қилмасдан қайтмайди. Яқинларига соғва олмас олмади, лекин, албатта, нон олади. Балким, гувоҳ ҳам бўлгандирсиз. Бозорда сотилганимдан кейин сафарга чиқадиган бўлдим! Яна қаерга денг, Тошкентга! Пойтахти азимга! Нон шахрига!!! Мени харид қилган киши ҳамкасбларига улашмоқчи экан. Майли, нима бўлганда ҳам саёхатга чиқдим-ку. Буни орзу қилиб юрган нонлар озмунчами? Хайр, Самарқанд! Салом, Тошкент!

ТАРКИБИМ ҲАҚИДА

Ноннинг бир бўлаги бўлганим учун ҳан ўз таркибимни жуда яхши билман: 30—35 фоиз оқсил, 60—70 фоиз углеводлар, клетчатка, В₁, В₂, РР витаминлари, минерал тузлар, шунингдек, темир, кальций, фосфор ва бошқа моддаларга эгаман.

Агар бу ерда ётмаганимда эди, бир сутка мобайнида оқсилга бўлган бир киши эҳтиёжининг 1/3 қисмини, калий ва фосфорнинг 25 фоизини, темирга бўлган эҳтиёжининг эса ярмидан кўпрогини қондирган бўлардим. Кўпчилик ноннинг суви қочса, биологик ва озиқлик қиймати камайди, деб уйлашади. Асло унақа эмас, аксинча, бироз суви қочган ва қотган нон яхши хазм бўлиши тиббиётда тасдиқланган.

Мени махсус идишда, сирланган кастриюлка ва полиэтилен пакетларда сақлаш керак. Нон сақланадиган идишни ҳар ҳафта бир марта иссиқ сув билан ювиб курийтиш лозим. Мени қоронғи, зах жой ва музлатгичда сақламаслик керак, тагин совуқ ёки қоронғидан кўрқар экан, деб ўйламанг. Унақа жойда нам тортиб, могорланиб қоламан.

Кўрдингизми, ўз ўтмишим ва фойдали томонларим ҳақида қанча кўп маълумотга эгаман. Яна ҳам кўпроқ маълумот олмоқчи бўлсангиз Ўзбекистон Миллий энциклопедияси 6-томининг 385-саҳифасини, ёки Саломатлик энциклопедиясининг 294-саҳифасини ўқиб кўринг. У ерда мен ҳақимда батафсил ёзишган. Эҳ, буларни Ботир бақалок ҳам билса, мени бошқача қадрлаган бўлармиди...

МЕНИНГ МЕЪЁРИМ БОР

Мен нафақат инсонни очликдан қутқарадиган неъмат ҳисобланаман, балки тиббиётда кўпгина фойдали жиҳатларим ҳам бор. Келинг, шулар ҳақида ҳам айтиб берсам.

Парҳез таом учун махсус тайёрланган нон маҳсулотларига қандли диабет, ортхика вазига эгалар учун мўлжалланган углеводи кам пишириқлар киради. Туз қўшилмай тайёрлан-

ган нон буйрак ва юрак, юрак-қон томир касаллиги билан оғриганларга буюрилади. Меъда ёки ўн икки бармоқ ичак яраси, сурункали гастритда биринчи, иккинчи нав бугдой унидан ёпилган кеаги ёки қотирилган нон истеъмол қилиш тавсия этилади. Холестит, сурункали гепатит, жигар циррози, шунингдек, жигар ва ўт йўли функцияси бўзилганда иккинчи нав бугдой ва жавдар уни, кепакли ундан тайёрланган нонлар анча фойдали.

Агар сўзларимдан шубҳаланаётган бўлсангиз, малакали диетолог Саиддахон Шералиевнинг гапларига қулоқ тутиб кўринг:

— 7 ёшгача бўлган болаларга оқ нон тавсия қилинмайди. Уларга биринчи нав ноннинг 100—150 грамм киулик норма сифатида белгиланган. Ўсимлар эса ҳар кун 300 грамм нон ейишлари керак. 300 граммдан 100 грамм қора нон, 200 грамм биринчи навли бугдой унидан тайёрланган нон бўлиши лозим. 60—70 ёшдаги кишилар 200—250 грамм нон ейиши мақсадга мувофиқ. Ётишдан олдин нон ейиш мумкин эмас. Ошқозон-ичак системасида муаммоси бор кишиларга иссиқ нон ейиш тавсия қилинмайди. Оч қоринга бирдан нон ейиш нотўғри. Аввал салат, сўнгга суяқ овқат билан белгиланган миқдорда нон ейиш керак. Вазини оғир кишилар қотган нон егани маъқул.

7 МИЛЛИОН 610 МИНГ
ТОННА

Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Эркин Воҳидовнинг бир шеъри бор. Маъноси шундай: ерда ётган нонни энгашиб олаётган бир нурунийни чет элдан келган муҳожир фотоаппаратига муҳрлаб олади, кейинчалик бу расмини, эҳтимол, «Ўзбеклар оч-наҳор, ночор халқ бўлганидан ерда ётган нонни ҳам олиб ейишга тайёр», деб танишларига қўрсатар. Асл ҳақиқатни ўзга юрт вакили қаердан ҳам билсин? Ўзбеклар нонни барча неъматлардан юқори қўяди. Шу сабаб ердаги мендек ушоқни олиб кўзга суртди, қушларга иланиди.

...Фаллакорларимиз бу йил ризқ-рўзимиз ва бойлигимиз манбаи бўлиши гаалладан 7 миллион 610 минг тоннадан зиёд юксак хирмон бунёд

Badia

этди. Мен ҳам шунда ҳисса эканимдан жуда хурсандман. Ўзбекистон кишлоқ хўжалиги тарихида биринчи бор мана шундай мисли кўрилмаган натижага эришилди. Бу рақам халқимизнинг ҳаёти фаровон, дастурхони тўқин-сочинлигидан далолат беради. Лекин бу тўқлика шўхлик қилиш керак дегани эмас.

ДАВЛАТМАНДИК СИРИ

Биз барча ушоқлар қадимда яшаб ўтган бир ушоққа ҳавас қиламиз, у ҳақда ривоятлар юради. Балки буни кўпчилик билар, айримлар эса эшитмагандир.

Қадимда бир кишининг мол-дунёси жуда ҳам кўпайиб кетибди. Камбағалларга қанча хайр-эхсон қилмасин, давлати камайибди. Шунда бадавлат киши бир донишманднинг олдига бориб, «Молу давлатимнинг ҳисобига етолмай қолдим, дуо қилинг ёки йўл кўрсатинг, давлатим озгина камайсин», дебди. Донишманд ўйга толибди-да, «Туяга миниб, йўлда нон еб кетинг, шунда давлатингиз камаяди», дея маслаҳат берибди.

Бой туя устида нон еб кетаётган экан, тўсатдан битта ушоқ ерга тушиб кетибди. Бой тўсидан тушибди-да, ушоқни қидира бошлабди. Хизматкорлари ҳам роса уринса-да, натижа чиқмабди. Шунда ушоқни ўтган-кетган карвонлар босмасин деган мақсадда ўша жойни девор билан ўратиб қўйибди. Донишмандга бўлган воқеани айтган экан, «Модомики ушоқни шунча қадрлаган экансиз, бойлигингиз камаймайди. Эҳсон қилиб юраверинг», дея дуо қилган экан. Шундан кейин бойлиги янада зиёда бўлиб кетибди.

Кўраянсизми, ота-боболарингиз нон туғул, ушоқни қандай ёъзолаган?! Бугун-чи, ушоқ нари турсин, нонни қадрлаясизми? Сизлар тўйга бораётиб жуда хурсанд бўласизлар. Биз эса тўй деса қалтираб турамыз. Чунки тўйларда бўлаётган исрофгарчиликлар, қудаларнинг бир-бири билан «Мен сендан камми?» қабилдаги муносабати, дастурхонга тортиладиган овқат ва ноз-неъматлар қаторида ноннинг керак-ноқерак бурда-бурда қилинишини жимгина томоша қилиш осон эмас. Нима эмаш, синиқ нон туриб бутун нон синдирилмаса, меҳмоннинг ҳурмати йўқолар эмиш. Тўйдан сўнг сон-саноксиз нон бўлаклари қичқидида чикарилатгани-чи, бунисига нима дер экансиз? Уволим тутмайдими, ахир?!

УВОЛИМДАН КЎРКИНГ,
АЗИЗЛАР!

Нонни увол қилаётган одам билан ушоқни орқалаб кетаётган чумолини солиштириб кўрганимиз? Уларнинг қай бирига нисбатан қалбингизда меҳр уйғонади? Ерда сочилиб ётган ушоқни териб еётган қушни кўрсангиз, қай аҳволга тушасиз-у, уни топтайдиган кимсани кўрсангиз-у? Баян биллиб-билмай нонни исроф қиласиз, лекин мени битталаб териб еяётган қабутар ҳам қанчалар қадри, азиз неъмат эканлигини яхши билади. Интернетда дунёда ҳар кун қашшоқлик ва очликдан 25 минг киши ҳалок бўлиши ҳақида ёзилибди. Ҳар 5 сонияда эса бир нафар гўдак очлик тўғрисида ҳаётдан кўз юмаркан. Шўқри, юртимизда тўқилик, фаровонлик. Бунинг қадрига етиш керак дегим келди.

...Мана, одамлар қатнови кўпая бошлади, энди бу ёғи нима бўлади? Кимнингдир ризқи бўламан деб яралган бўлсам-у, бировлар оёғи тағида яқсон бўлсам. Ахир, мен инсоннинг қундалик истеъмол қиладиган муқаддас неъматиман-ку. Наҳотки, айримлар менинг уволимдан қўрқмаса?! Уволимдан кўрқинг, азизлар!

Сизу бизга арзхал қилаётган ушоқ монолигини **Жўрабек ЖАНГИРОВ** оққа кўчирди.

Коинот сирларини янада чуқурроқ ўрганиш, жавобсиз қолаётган минглаб саволларга ойдинлик киритиш, қолаверса, ундаги ҳаёт излари ва бошқа тамаддунларни тадқиқ этишдек ҳам ҳаёлий, ҳам ҳаётий орзу-истакларни амалга оширишда ушбу космик телескопга қайта-қайта мурожаат этилмоқда.

Википедия электрон нашрида келтирилишича, Хаббл (инглизчада Hubble Space Telescope) космик телескопи Ер шари орбитасидаги автоматик обсерватория бўлиб, АҚШ космик тадқиқотлар агентлиги ҳамда Европа космик агентлигининг қўшма лойиҳаси ҳисобланади. Ушбу телескопга машҳур америкалик астроном, галактикалар назарияси бўйича кўплаб илмий кашфиётларни

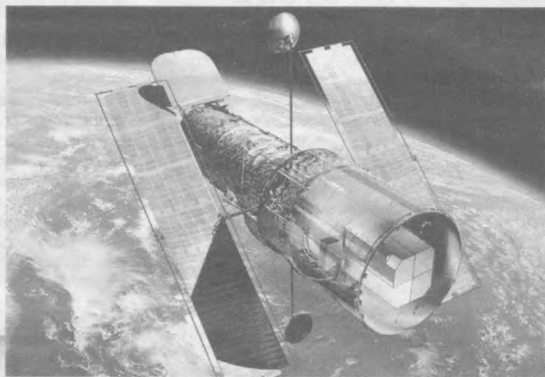
учирилган ОАО-2 телескопи эса юлдуз ва галактикалардан таралаётган ультрарубинафша нурланишни қайд этиб, 1972 йилга қадар фаолият кўрсатди. Мазкур муваффақиятли вазифа диаметри 3 метр бўлган шишали янги телескоп-рефлекторнинг яратилишига туртки бўлди. Ушбу лойиҳа шартли равишда LST (ингл. Large Space Telescope) номини олди. Кўзланган мақсадларни амалга ошириш, ишлаш даврини узайтириш учун телескоп қимматбаҳо эҳтиёт қисмлар билан таъминланиши зарур эди. Бу эса лойиҳа учун йирик миқдорда маблағни талаб этарди.

Шундай қилиб, 1978 йили ушбу лойиҳа учун унинг қийматининг ярмига тенг, яъни 36 миллион доллар миқдоридagi

равишда тозаланган атмосфера муҳитида сақланиб, бунга ҳар ой 6 миллион доллар миқдоридида маблағ сарфланди. Жумладан, самарали куёш панеллари, ёнгил ва мустаҳкам ҳимоя қобили,

зифа муваффақиятли яқунлангани ва аввалгидан сифатли бўлган илк тасвирлар олингани эълон қилинди.

Иккинчи экспедиция 1997 йили амалга оширилди. 11—21

«ХАББЛ» КОСМИК ТЕЛЕСКОПИ:

КОИНОТ ҚАЪРИДАН ҲАЁТ АЛОМАТЛАРИНИ ТОПИШ ЙЎЛИДА

Коинот мўъжизаларга бой. Инсоният яралгандан буён унинг сир-синоатидан бохабар бўлишга интилади. Минг йиллардан буён осмон ва ундаги жисмлар, юлдуз ва сайёраларнинг жойлашиши, уларга қараб йўналишларни аниқлаш бутун бошли фан сифатида нафақат олиму донишмандлар, балки оддий инсонларнинг ҳам қизиқишига сабаб бўлиб келган. Ҳар бир даврда илм-фаннинг ривожига сабаб ушбу жумбоқларга бирин-кетин жавоб топилаётган. Космик кемалар, Ернинг сунъий йўлдошлари коинот сари учирилган, ахборот технологиялари жадал тараққий этган XX асрда эса олиму мутахассислар яна бир оламшумул кашфиёт — «Хаббл» космик телескопини яратди.

амалга оширган олим Эдвин Хаббл (1889—1953) номи қўйилган.

Космик телескоп тўғрисида сўз кетганда, кўпчиликда ҳақли бир савол туғилади: шунча овоз-рағарчилик ва маблағ сарфлаб, телескопни коинотга олиб чиқишнинг нима зарурати бор? Ахир Ер юзининг ҳавоси мусаллаф нуқталарида ҳам бу ишни амалга ошириш мумкин-ку? Гап шундаки, Хаббл космик телескопи биринчи навбатда оддий кўз билан илгав бўлмайдиган инфракизил ва бошқа тур диапозондаги электромагнит нурланишларини қайд этиб боради. Ер шари атмосферасининг таъсири сезилмагани боис, сайёрамиз сатҳида жойлашган аънавий телескоплардан 7—10 баробар аниқликда ишлаши унинг устунлигини таъминлаб беради.

Минг йиллик орзулар сари

Орбитал телескоплар ҳақидаги дастлабки мулоҳазалар Герман Обертнинг 1923 йили олмон тилида чоп этилган «Сайёраларга бўлиқлардаги ракета» асаридида учрайди. Шундан сўнг дунёнинг кўплаб олим ва астрономлари космик кенгликда фаолият юритувчи телескоплар ҳақидаги турли назарий маълумотлари, ўз илмий фаразлари ва амалий тақлифларини ўртага ташлашди.

Куёш фаоллигини ўрганишга мўлжалланган илк космик телескоп «Ариэль» лойиҳаси доирасида 1962 йили Британияда самога учирилди. 1966 йили НАСА томонидан учирилган ОАО-1 космик обсерваторияси фаолияти аккумуляторларда келиб чиққан носозлик туфайли муваффақиятсиз яқунланди. Орадан икки йил ўтиб

маблағ ажратилди. Маблағ етарли бўлмагани боис, телескоп ойнасининг диаметри 3 метрдан 2,4 метргача қисқартирилди, айрим эҳтиёт қисм ва ускуналарни ўрнатилган воз кечилди, умумий кўриниш ҳам ихчамроқ ҳолга келтирилди. Европа космик агентлиги эса куёш батареялари ва бошқа бир қатор эҳтиёт қисмларни молиялаштиришни зиммасига олди ва бунинг натижасида кузатувлар вақтининг 15 фоизига эгаллик қилиш ҳуқуқини қўлга киритди.

1983 йилда учирилиши режалаштирилган телескоп 1980 йилдан бошлаб Хаббл номи билан атала бошланди. Уни қўриш ишларида кўплаб компания ва ташкилотлар жалб этилди. Жумладан, телескопнинг энг муҳим оптик эҳтиёт қисмларини тайёрлаш ва етказиб бериш шу соҳада етакчи ҳисобланган «Перкин-Элмер» компаниясига топширилди.

30 нанометргача узунликдаги ёруғлик тўлқинларини ўтказишга қодир, оддий телескопларга қараганда 10 баробар самарали бўлган ойнани яратиш учун компания янги рақамли дастурланган бошқариш тизими асосланган технологияни синовдан ўтказди. Асосий ойнани яратиш ишлари 1979 йилда бошланиб, 1981 йилнинг сўнгига қадар давом этди.

Техник ва молиявий муаммолар сабаб учирилиш муддати тобора кечиктириб келинаётган лойиҳанинг умумий қиймати 1986 йилга келиб 1,175 миллиард доллардан ошиб кетди. Сўнгги учирилиш муддати 1986 йилнинг октябрга қолдирилган бўлса ҳам, шу йилнинг 28 январидида «Челленжер» само кемасининг ҳалокати ушбу режани яна бир неча йилга ортга сурди. Бу вақт ичида телескоп сунъий

замонавий борт компьютерлари ва алоқа тизимлари билан таъминланди.

1988 йилда шаттл само кемалари парвози тиклангач, 1990 йилнинг 24 апрелида «Дискавери» STS-31нинг парвозига рухсат берилди ва навбатдаги кун узоқ кутилган иш — вази 11 тонна (ускуналарини қўйиб ҳисоблаганда 12 тоннадан зиёд) ташкил этувчи космик телескоп Ер орбитасига олиб чиқилди.

Лойиҳа бошлангандан самога учирилганга қадар ўтган 22 йилдан зиёд вақт ичида ҳаражатларнинг умумий миқдори 2,5 миллиард доллардан ошиб кетди.

Муаммолар бирин-кетин бартараф этилди

Парвознинг биринчи ҳафта-сиданоқ телескопнинг оптик тизимида турли муаммолар юзага кела бошлади. Олинган суратлар кутилгандек натижа бермади. Эҳтиёт қисмларни жойлаштиришдаги атиги 1,3 миллиметрлик хато бунга сабаб қилиб кўрсатилди.

Шу мақсадда уч йил ичида тасвирларни юқори аниқликда олишга мўлжалланган икки ойнадан иборат COSTAR тизими ишлаб чиқилди. Бу вақт мобайнида телескоп бир қанча кузатувларни олиб борди, камчиликлар мавжудлигига қарамадан, муҳим илмий натижаларга эришилди.

Телескопга очик коинотда техника хизмат кўрсатиш мақсадида кўп бор фойдаланишга мўлжалланган «Спейс шаттл» само кемасидан фойдаланилди. Тўрт марта амалга оширилган экспедиция учун коинотга икки бор парвоз уюштирилди. «Индевор» STS-61 деб аталган биринчи парвоз 1993 йилнинг 2—13 декабрида амалга оширилди, ўн кун ичида телескопнинг оптик тизими такомиллаштирилди. Юқори тезликка эга фотометр ускунаси кенг бурчакли ва планетар камера — янги моделдаги оптик коррекциялаш тизими билан алмаштирилди. Шунингдек, куёш батареялари ва уларни бошқариш тизими ўтказгичлари, иккита магнитометр, тўртта гроскоп ҳамда рақамли борт бошқарув комплекси ҳам ўзгартирилди. 1994 йилнинг 31 январидида НАСА томонидан ва-

февраль кунлари космик телескопнинг кўплаб эҳтиёт қисмлари қайта таъмирланди, замонавийларига алмаштирилди. Натижада телескоп бир вақтнинг ўзида бир нечта объектларни кузатиш ва юқори сифатли тасвирларни узатиш имконига эга бўлди.

1999 йилнинг 19—27 декабрь кунлари ўтказилган учинчи — 3А экспедициясида эса тизим янада такомиллаштирилди, борт компьютери радиацияга чидамли бўлган Intel компаниясининг замонавий процессори билан таъминланди. Бу эса Ерда амалга оширилган бир қанча ҳисоб-китоб ишларини шу ернинг ўзида автоматик тарзда бажариш имконини яратди.

Навбатдаги, 2002 йилнинг 1—12 март кунлари уюштирилган «Колумбия» STS-109 парвози чоғида эса хира объектларни тасвирга олишга хизмат қилувчи янги технологиялар билан бойитилди. Янги ўрнатилган куёш батареялари аввалгидан ҳажм жиҳатдан кичик бўлса ҳам, 30 фоиз кўпроқ энергия ишлаб чиқаришга қодир эди. Бу эса барча ускуналарнинг бир вақтда ишлашига замин яратди.

Энг сўнгги техник хизмат кўрсатиш 2009 йилнинг 11—24 май кунлари амалга оширилди. Кўплаб ускуналарнинг замонавийлаштирилгани телескоп имкониятларини янада кенгайттирди.

Кўплаб натижаларга эришилди

Дастлабки 15 йиллик фаолияти давомида «Хаббл» 22 мингдан ортиқ осмон жисмлари ва объектларининг 1 миллиондан зиёд суратларини Ердаги бошқарув марказига узатиб турди. Улар орасида шу вақтга қадар бутунлай номаълум ва сирли бўлиб келаётган кўплаб юлдузлар, галактика ва сайёралар мавжуд.

Телескоп томонидан ҳар ой 80 гигабайтдан ошмиқ ҳажмида маълумотлар жўнатишган. Тўпланган барча маълумотларнинг умумий ҳажми эса 50 терабайтга тенг бўлиб кетди. Ушбу телескоп ёрдамида 399дан зиёд астрономик кузатув ишлари олиб борилди. 4000дан ортиқ илмий иш ва илмий-оммабоп мақолалар чоп этилди.

Мазкур телескоп маълумотларига асослаб тайёрланган мақолалар бошқа манбаларга қараганда икки баробар

кўпроқни ташкил этади. Ҳар йили илмий жамоatchилик томонидан эътироф этиладиган 200та илмий ишларнинг 10 фоизи ҳам аини «Хаббл»га тегишли.

«Хаббл» телескопи ёрдамида кўплаб муҳим илмий кашфиёт ва коинотнинг шу вақтга қадар номаълум бўлган сир-асрорлари очилди.

Шумейкерлар кометасининг Юпитер сайёраси билан тўқнашуви (1994 йил), Плутон сатҳи, Сатурн, Юпитер сайёралари ва Юпитернинг Ганимед йўлдошида рўй берган ультрарубинафша Кутб ёғдулари юқори тизимликда тасвирга олинди. Шунингдек, Куёш тизимидан ташқаридаги бошқа сайёралар ҳақидаги кўпгина маълумотлар ҳам ойдиллашди.

Орион туманлигида кўп миқдордаги проплит-сайёралар, яъни зич газдан ташкил топган, янги юлдузлар атрофида айланаётган сайёралар аниқланди. Мазкур маълумотлар бизнинг Сомон йўли галактика миёзидида янги пайдо бўлган кўпгина юлдузларда ҳам шу каби сайёралар мавжудлигини кўрсатди.

Шунингдек, кузатувлар жараёнида галактикалар марказидида улкан массага эга қора тўнуклар ва уларнинг галактикалар хусусиятига кўрсатувчи таъсири ҳақидаги назариялар ҳам қисман ўз тасдиқини топди.

«Хаббл» космик телескопи ёрдамида квазарлар(олис галактикаларнинг фаол ядроси, галактикалардаги энг ёруғ объектларни кузатиш жараёнида эса борлигини мунтазам кенгайтиб бораётгани ҳақидаги назариялар бирмунча далилланди, унинг ёши 13,7 миллиард йилга тенг экани ҳам маълум бўлди.

2004—2009 йиллар давомида олинган тасвирларни ўрганиш эса Нептун атрофида айланувчи яна бир йўлдош — «S/2004 N 1»нинг мавжудлигини кўрсатди.

«Хаббл» телескопи орқали олиб борилаётган кузатувлар жараёнида бир гуруҳ олимлар қўшни Кўёш тизимига яқин ҳудуддаги юлдуз атрофида айланувчи 5та экзосайёра атмосферасида суя атомалари мавжудлигини аниқлашди. Мэриленд штати университетининг Дрейк Деминг бошчилигидаги астрономлари «Хаббл» телескопига ўрнатилган кенг бурчакли замонавий «Wide Field Camera 3» камераси ёрдамида сув аломатларини инфрақизил тўлқинлар диапозонидида тасвирга олишга муваффақ бўлишган. Таъкидлаш ўринлики, айни пайтда «Хаббл» телескопида қўлланилаётган «Wide Field Camera 3» камераси Ер юзидидаги энг ноёб тасвирга олиш ускуналаридан бири бўлиб, кинематиздан триллионлаб километр олисликдаги экзосайёра атмосферасини синчиклаб кузатиш имконини беради.

Унинг ўрнини «Жеймс Уэбб» эгаллайди

«Хаббл» телескопи коинотга чиқарилгандан буён чорак асрга яқин вақт ўтди. У ўз зиммасига юклатилган вазифаларни деярли адо этди. Илф-фан соҳасининг энг кўзга кўринган ютуқларидан бири сифатида тарихда қоладиган телескоп 2014 йилда фаолиятини тугатди. Унинг ўрнини эса энг сўнгги илм-фан, ахборот-коммуникация технологиялари ютуқларини ўзида жамлаган янги космик телескоп — «Жеймс Уэбб» эгаллайди.

Санжар РУСТАМОВ,
"Ma'rifat" мухбири

Танаффус учун кўнғироқ чалинди. Кимдир тушлик қилиш учун ошхонага, яна биров ювиниш хонаси томон шошилди. Мен эса педагоглар билан суҳбатлаша туриб ўғил-қизларни кузатдим. Баъзи болалар кўл ювиш учун йўлакча бўйлаб ўтган ариқчага эгилганини кўриб ҳайратландим. Бирини саволга тутдим. Қизча жўмрақлардан сув тушмаётганини айтиб, кўлини шошилиб чайган бўлди-ю, яна югургилаб кетди...

Фарзандларимиз мактабга қадам қўяр экан, одатда муассасанинг ташқи кўринишию машғулотларнинг нечоғлик самарадорлиги билан қизиқамиз. Ҳолбуки, бола асосий вақтини таълим масканида ўтказиши. Шундай экан, мактабда ўқувчилар учун яратилган шарт-шароит, теварак-атрофнинг озодлиги, ошхона ва ҳожатхоналарнинг санитария-гигиена талабларига мослиги масаласига пажжа орасидан қараб бўлмайди.

Болаларнинг саломатлиги учун уйда ҳам тозалikka эътибор бериб, улар учун етарли шарт-шароит яратиш муҳим. Ота-оналар боланинг тўғри, рационал овқатланиши ва соғлом улағиши учун ҳар доим масъулиятни ҳис қилишлари, шунингдек, ўзлари тиббий малакага эга бўлишлари даркор. Зеро, озода ва ораста шароитда ўсган бола мактабда ҳам ўзини шундай тутати. Ҳар бир буюмни жой-жойига қўйиш, тўлақонли билим олиши учун хизмат қилаётган ўқув қуролларию жиҳозларни асраб-авайлаш бола учун зарурий одатга айланади. Аини пайтда ошхона ва ҳожатхонадек тозалик муҳим ўрин тутувчи жойларда санитария-гигиена жиҳозларига эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлади. Шу боис ота-оналар озодликка эътиборли бўлишни фарзандларига болалигиданоқ сингдириб боришлари керак. Кўпинча ота-оналар синф раҳбари мажлисга чақирган вақтдагина мактабга борадилар. Ваҳоланки, улар тез-тез бўш вақт топиб, таълим муассасаси раҳбарлари ва ўқитувчилар билан мулоқотда бўлишлари, мактаб ошхонаси ва қўшимча хоналардаги гигиеник ҳолатларни кўздан кечиришлари лозим. Санитария талаб ва қоидалари меъёрий ҳужжатларда ҳам ўз аксини топади.

— Ўқувчи-ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини қарор топтириш мақсадида «Умумтаълим мактабларида, ўрта махсус касб-хунар таълими муассасаларида ўқувчиларнинг овқатланишини ташкил этишининг санитария-эпидемиологик талаблари» қабул қилинган, — дейди **Давлат санитария эпидемиология нazorati марказининг болалар ва ўсмирлар гигиенаси бўлими врач Рауф Қосимов**. — Ҳужжатнинг тўртинчи бўлимида таълим муассасаларида умумий овқатланиш ташкилотларининг санитария-техник таъминотига қўйиладиган талаблар белгиланган. Жумладан, мактабнинг совуқ ва иссиқ сув тизими, канализацияси, вентиляция ва бошқа тармоқлари махсус жиҳозланиши керак. Шунингдек, озиқ-овқат маҳсулотларини ювиш ва овқат пишириш жараёнида асбоб-анжомлар, ҳонада супуриш-сидириш, артиш ва тозалаш учун фойдаланиладиган иссиқ ва совуқ сув тизими умумий талабларга жавоб бериши зарур.

Мактаб ошхонасининг овқатланиш залида ҳар 20

ўқувчи учун битта жўмрак ҳисобида кўл ювиш чаноғи ўрнатилиши, камида 2 та электр кўл куруттич ўрнатилиб, бир марталиқ сочиқ қўйилиши керак. Янги қуриладиган ёки реконструкция қилинадиган бинолар (ёки баъзи ошхоналар) учун алоҳида хонада ёки ошхона олдига кенгайтирилган йўлакда 10 кишига 1та жўмрак

дейди Тошкент шаҳридаги 169-умумтаълим мактаби директори Ёркиной Маматова. — Иссиқ ва совуқ сув тармоғи канализация тизими ишламоқда. Ташқари ҳовли ва бинонинг ҳар бир қаватида зарур техник жиҳозлар билан таъминланган ҳожатхона мавжуд. Шундай бўлса-да, ўқувчилар кўпинча ҳовлидаги ҳожатхонага чиқишади. Болага шуниси ўнғайроқ. Биринчи қаватдаги ички хоналардан эса асосан бошланғич синф ўқувчилари фойдаланишади. ДСЭНМ ходимлари тез-тез келиб, озодлик бўйича ўз қўрсатмаларини берадилар. Ҳожатхоналарнинг тозаллиги учун масъул алоҳида фаррош тайинланган.

Аваллари жамоат жойларида кўл ювиш чаноқлари олди атирсовун қўйилган бўлса, бугунги кунда санитария қоида ва меъёрларига мувофиқ суяқ совундан фойдаланиш тавсия этилмоқда. Му-

— дейди Юнусобод туманидаги 247-мактабнинг бошланғич синф ўқитувчиси Дилноза Муминова. — Ўқувчилар ўз исми, фамилияси ёзиб қўйилган пакетчини ҳожатхонага бораётганда ёки овқатланишга чиққанда ўзлари билан олиб кетади.

Боланинг шахсий гигиена воситаларидан фойдаланиши ўз саломатлиги учун муҳим эканини тушунтириб бориш фақат ўқитувчи зиммасидаги иш эмас. Синфда ўқитувчи, уйда ота-онанинг назорати — икки томонлама саломатликка ундаш боладаги шахсий гигиена тушунчаларининг шаклланиб боришига сабаб бўлади.

Азизбек Низомов, Саломатлик ва тиббий статистика институтининг Тошкент шаҳар бўлими мутахассиси:

— Совуқ иқлим келиши билан турли юқумли касалликлар кўпайиши эҳтимоли бор. Шунинг учун мактабга тат-

жойга хандақ қазилиб, ахлат шу чуқурга қувур орқали чиқариб юборилади. Ҳожатхонани ҳар куни тозалаш, 3—5 кунда турли паразитлар кўпаймаслиги учун дезинфекцияловчи воситалар сепиш талаб этилади.

Хоразм вилояти, Янгибозор туманидаги 15-умумтаълим мактаби 2006 йилда капитал реконструкция қилиниб, барча ўқув хоналари қаторида ташқи ва ички ҳожатхоналар қайта қурилди. Бу ерда хоналар ҳаво юттич мосламаси орқали ҳидсизлан-тирилади. Ҳар ойда туман ДСЭНМ ходимлари келиб, тозалик ишларни кўздан кечириди ва тегишли қўрсатмалар беради.

Мактаб ошхонасида фаолият юритадиган ходимлар идиш-товоқларнинг тоза ювилишига аҳамият бериши, махсус тозаловчи воситалардан фойдаланишлари зарур. Ҳар куни кўл ювиш чаноғи, газ ёки электр плитаси, масаллиқ тайёрлаш столи, пол хлорамин эритмаси билан ювиб тозаланиши, қолган ошхона жиҳозлари, совиттич ҳафтасига бир марта ювилиши керак. Қоидага кўра, ишлатилган идиш-товоқларни, овқат қолдиқларини очиқ ҳолда қолдирмаслик, деразани тез-тез очиб, хонани шамоллатиб туриш талаб этилади.

ОЗОДА ТАЪЛИМ МАСКАНИ

Ўқувчилар саломатлиги гарови

ҳисобида чаноқ ўрнатиш кўзда тутилади. Улар ўқувчиларнинг ёш-физиологик хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, 1—4-синф ўқувчилари учун полдан 0,5 метр, 5—9-синфлар, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқувчилари учун 0,78—0,8 метр баландликда ўрнатилиши мақсадга мувофиқдир. Объектда марказлаштирилган сув таъминоти бўлмаса, ички водопровод, артезиан қудуғи, қудуқ ва булоқ бўлса, каптаж билан жиҳозланади.

Шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги ўзига хос тафовут, ўз навбатида, болалар тарбияланаётган масканларда ҳам шароитта мос тарзда қулайлик яратишни талаб этади. Қишлоқ жойлардаги мактаблар ошхонаси, ювиниш хонаси ва ҳожатхоналари санитария-гигиена талаблари асосида таъмирланиши бугунги куннинг муҳим талабидир.

2013 йилга мўлжалланган Инвестиция дастури асосида мамлакатимиз миқёсида 381та умумтаълим мактаби биноси янгиланди. Бунда иншоотларни иссиқ ва совуқ сув билан таъминлаш, зарур жиҳозларни ўрнатишга асосий эътибор қаратилмоқда. Ўқувчиларнинг соғлом ўсиши, ақлий ва жисмоний жиҳатдан бақувват бўлиши таълим масканининг озодлиги билан ҳам боғлиқ, албатта. Умумтаълим мактабларидаги ҳожатхона чаноқлари, эшик тутқичлари ва пол ҳар куни ювилиб, зарарсизлантирилиши зарур. Ҳар бир қаватда қизлар ва ўғил болалар учун санитария жиҳозлари ўрнатилади.

— 2007 йили мактабимиз ҳомиёлик йўли билан капитал реконструкция қилинди, —

тахассисларнинг фикрича, энг кўп микроб тўпланадиган жой инсоннинг қўли экан. Кўчага чиқишимиз билан жамоат транспортига ўтирамиз, ўриндиқ суянчигини ушлаб турамыз, чиптачиға пул узмамыз. Қўл микроблари бир кишидан иккинчи одамга ўтмаслиги, биров ушлаган буюмдан бошқа киши фойдаланмаслиги учун ҳам суяқ совундан фойдаланиш шахсий гигиена талабларига мосдир.

Айниқса, бошланғич синф ўқувчилари ўртасида киш мавсумида вирусли гепатит, грипп каби юқумли касалликларнинг олдини олиш мақсадида умумий ўрта таълим мактабларида шу кунларда зарурий чора-тадбирлар олиб боришмоқда. Хусусан, биринчи синф ўқувчилари ўртасида «Гигиеник пакетча»нинг жорий қилиниши фикримизни тасдиқлайди. Ушбу пакетчада нам салфетка, суяқ совун (баъзи мактабларда антисептик гел жорий қилинган) ва қуруқ салфетка ёки сочиқча ҳамда 2та тиббиёт ниқоби бўлиши керак. Ўқувчининг ушбу нарсаларга эга бўлиши муаммо ўз ечимини топти, дегани эмас. Бола бу нарсалардан ўз вақтида, тўғри фойдаланишини ўқитувчи назорат қилиши керак бўлади.

— Синфдаги 35—40 нафар боланинг ҳар бирини назорат қилиш қийин. Бу борада ота-оналарнинг кўмаги ҳам зарур. Дастурхон бошида йиғилганида оила катталари фарзанди билан унинг ўқиши, мактабдаги кундалик ҳаёти ҳақида суҳбатлашгаётганида гигиеник пакетчадан қачон, қандай фойдаланаётганига қизиқиб, саволлар берса, ўқувчида яна бир қарра масъулият ортади,

Суратда: Жиззах шаҳридаги 1-умумтаълим мактабда олий тоифали ҳамишра Мухлиса Мустафоева ўқувчиларга шахсий гигиена ва соғлом турмуш тарзи бўйича тушунча бермоқда.

лим муассасаларида, мактабларда эшик тутқичлари ҳар куни 6 фоизли хлорамин эритмасида намланган дока билан ўраб қўйилиши талаб этилмоқда. Стол ва парта устини хлорли эритма билан артиб туриш фарзандларимиз таълим-тарбия олаётган масканларнинг озодлигини таъминлайди. Санитария қоида ва меъёрларига кўра, таълим масканида қиз болаларнинг 20 нафари учун битта ҳожатхона чаноғи ва 30 нафари учун битта кўл ювиш чаноғи ўрнатилиши лозим. Ўғил болаларнинг 30 нафари учун битта ҳожатхона чаноғи, 0,5 писсуар ҳамда битта кўл ювиш чаноғидан фойдаланилиши зарур. Ҳожатхона майдони ҳар бир ўқувчи учун 0,1 м²дан кам бўлмаслиги керак. Янгидан қурилаётган қишлоқ умумтаълим мактаблари биноларида ҳожатхоналарни бино ичкарисида қуришга эътибор қаратилмоқда. Бунинг иложи бўлмаган пайтда ҳожатхона жойлашган ердан пастрок

Айниқса, озиқ-овқат маҳсулотларини сақлаш, тайёрлаш ва истеъмол қилиш қоидаларига қатъий риоя қилиш зарур. Бунинг учун:

тез бўзиладиган озиқ-овқат маҳсулотларини совиттичда сақлаш;

сабзавотларни яхшилаб ювиш, қайнатилган сувда чайиб истеъмол қилиш, қайнатилмаган сувни ичмасликка одатланиш;

гўшт ва сут маҳсулотларининг етарли даражада термик ишловдан ўтишига аҳамият бериш керак.

Мактаб ошхонаси ходимлари иш қиймаларини ҳафтасига 2 марта алмаштириб турдилар. Ҳар бир ходимнинг санитария китобчаси бўлиши шарт.

Қатъий тартиб ва назорат ўрнатилган жойда озодлик, саранжом-сарихталик ҳукм суради. Бу эса фарзандларимиз саломатлигини сақлашнинг кафолатидир.

Назозат ХОЛМЕТОВА,
«Ma'rifat» муҳбири

(Давоми.
Боши ўтган сонда.)

... Лобарнинг ангинаси яна кўзиб касалхонага тушиб қолгани "хушхабар" ини синглисидан эшитган Аббоснинг кўнгли ёришди. У қош қорайиши билан касалхона деворидан ошиб тушиб Лобар ётган палата деразасини чертишни одат қилди. Ҳамхоналаридан иймманган қиз унинг ёнига чиқибдан ўзга чора тополмасди бундай кезлари. Аввалига Лобар Аббоснинг бу ҳаракатларини "Акаларим-га айтсаммикан", деган ҳаёлларга борди-ю, жанжал чиқиб шарманда бўлишдан чўчиди. Кейинчалик эса ҳаргал "Бошқа келманг, илтимос..." дея такрорласа-да, ўзи ҳам унинг йўлларига кўз тикадиган бўлиб қолди. Аббос бир неча бор Лобар ҳақида гап очган, лекин онаси бир томондан у хонадон билан қариндош бўлишни истамаса, иккинчидан хоҳлаган тақдирда ҳам у эшикка қиз сўраб боришни ҳаёлига келтира олмас эди. Аммо кўча-кўйдан Лобарнинг хушсура-тию дилбарлиги ҳақида эшитиб, она эмасми, ўглининг кўнгли вайрон бўлиб доғда қолишдан ҳам кўрқарди. У шуларни ўйлаб бир куни дастурхон бошида секин фарзандининг кўнглига қўл солди:

— Эрта-индин у қиз касалхонадан чиқиб қолар, дейман, — деди у пиёладаги чойини ҳўлларкан. Аббос ярқ этиб онасига қаради. Ўглининг бу боқи-шидан хавотиру ҳадикни сезган аёл ҳаёлида тузиб юрган режаларига яна бир бора иқдор бўлди-да, ўрнидан кўзгалди. У жавоннинг устида турган чойнак ичи-даги калитни оларкан, яна зимдан ўғлига назар ташлади: "Йўқ, ўзга чораси йўқ..."

— Бу опангнинг шаҳардаги уйининг калити. Ол. Ҳозир поччанг таътилда бўлгани учун қишлоққа келиб экан-тикинларига қарашаяпти. Уй бўш. Имконинг борида қизни ўша ерга олиб бориб "бафуржа" гаплаш...

Аббос Лобарни бунга кўндириш осон эмаслигини билса-да, онасининг сўнгги йўлни кўрсатаётганига аллақачон фаҳми етганди.

***

"Шаҳарга яхши кино келибди, укол вақтингизгача етиб келамиз. Чикмасангиз касалхона эшигининг олди-дан кетмайман..." Лобар бу хатни эрталаб олганди. Аббос, чиндан ҳам, ёмғир шивалаб турган бўлишга қарамай, ҳовлидаги ўриндиққа омонатгина ўтирганча, узмай сигарет тутатишини қўймайди. Келиноийси бир нарсани сезганди: "Анави турки совуқни кўргандай бўлдимми ёки

одам одамга шунчалар ўхшармикан?" дея кийимларини ташлаб кетаркан, кўшиб қўйди: "Эртага акангиз келиб олиб кетадилар. Шу кунлари бирам ишлари кўпайганки, ҳозирлигини қўриб, тахт бўлиб тураркансиз..." У хайрлашаркан, гўё қайинсинглисига яна нималардир демоқчи бўлди-ю, орқасига қарай қайради тизлатди.

Лобар деразадан ҳовлига мўралаб, эгнидаги оппоқ кўйлак, қоп-қора шимда қандайдир салобатли кўри-наётган Аббос билан нигоҳлари тўқнашгани маҳали юраги гуп-гуп уради, яна акасининг гапларини эслаб кўнги хуфтон бўларди. "Икки соатгинага бориб келсам нима бўлибди, дерди, — яна ўз-ўзига ҳаёлан. — Шаҳар бор-йўғи йигир-

олардик, — деди яна Аббос қизининг ловуллаб ёнаётган яноқларидан нигоҳларини узмай. Лобар беихтиёр елка қисганини ўзи ҳам билмай қолди. Буни ризоликка йўйган Аббос эса югуриб муюлишдаги дўконга кириб кетганча зум ўтмай тўрхалтада бозорлик қилиб чиқди. Лобарнинг кўнгли ғаш. Қандайдир бўйин эгмас истак эса уни йигитнинг ортидан эргаштирарди.

Опасининг уйи шинамгина экан. Иккаласи гап-гап билан тушлик ҳозир бўлганини сезмай ҳам қолишди. Аббос қозонга унаётган Лобарнинг атрофда гир-гир айланар, бу илтифотлардан унинг кўнглидаги хижилликдан асар ҳам қолмаганди. Чи-

ОҚ РЎМОЛЧА

ма дақиқалик йўл. Балки ҳеч қачон бирга бўла олмаслигимизни тушунтириб орани очиб ҳам қилиб оларман. Эҳтимол у билан бир умрлик дўст бўлиб қолармикан. Лобар шу ўйлар гирдобиди кийимларини алмаштириб, сочларини тўғрилаган бўлди-ю, ҳамширанинг эшикдан узоқлашини пойлаб, секингина кўчага чиқиб кетди...

***

Ҳақиқатан ҳам, фильм кўрса арзигулик экан. Лобар кинотеатрдан чиқариларкан, ўзини ўзга бир оламда кезиб юргандек ҳис этар, поймол бўлган севги изтироблари қаҳрамонлар қалбидан унинг юрагига кўчиб ўтгандек эди гўё.

— Қорнингиз ҳам очиб кетгандир, — деди Аббос унинг бармоқларини қафтлар орасига олиб эркаларкан. — Бояги ёмғир қаерда-ю, қўшнинг кўйдир-аётганини қаранг. Сизнинг чехрангиз очилганини табиат ҳам сездди, чоғи. Бу атрофда бемалол ўтириб қой-пой ичадиган жой ҳам йўққа ўхшайди. Ёки сизнинг йўлингиз тушгани борми ҳеч?..

Лобар унинг хушомадларига эркаланганча "Йўқ" ишорасини қилди.

— Майли десангиз шу яқинда опамларнинг уйи бор, — деди янаям дадиллаб Аббос. — Кириб тамадди қилиб чиқа қолайлик. Улар ҳозир қишлоқда. "Шаҳарга ўтсанг бирров кириб хабар олсанг, газ, сув дегандай..." деб калитларини бериб қўйишганди.

— Йўғ-эй, — деди Лобар кутилмаган таклифдан эти жунжики кетганини яширолмай. — Бегона жой бўлса.

— Кўчада ҳаммамнинг кўзиди бўлгандан кўра, ўтириб эмин-эркин гаплашиб

ройли дастурхон ёзилиб овқатнинг хушбўйлири димоқни қитқилаётган маҳали Аббос тўрхалтанинг остида яшириниб турган шивани олиб столнинг четига қўйди. Бирдан сесканиб кетган Лобар: "Қўйинг, бу нима?.. Мен ичмайман, ёмон кўраман..." деди кўллари қалтираётганини яширганча юзлари қизариб. "Сиз учун ман ичаман, — деди Аббос секин қизни бағрига тортганча. — Сиз лабингизни теккизиб ширин қилиб берсангиз бўлди".

Лобар қолганини эслай олмайди. Тўғрироғи, эслашни истамайди ҳам. Фақат Аббоснинг "Энди нима қиласиз, қоронғи ҳам туша бошлади. Аллақачон уйингиздагилар сизни қидиришга тушгандир", деган гапларини юм-юм йиғлаганча эшитди-ю, бошларини ёстиққа ўраб хўнграб юборди. Хуш-бе-хуш шу аҳволда қанча ётди, билмайди. "Мен кетаялман", дея Аббоснинг турткилашидан ҳаёлларини йиғиб, тўзғиб кетган сочларини рўмолининг ичига яширди.

***

Шаҳло кўзларига пушаймоннинг аламли чизгилари уриб қолган қиз шу кўйи Аббоснинг ортидан эргашиб кўчаларда одамлар сийраклашган чоғи уларнинг уйига кириб борди. Эртаси куни эса "қош кўзини сузиб ўғилгинасининг бошини айлантирган келин"ига янаям "илтифот" кўрсатган қайнона мулла-ни чақириб, уларга никоҳ ўқиттириб қўйди. Яна мишмишларнинг кети чувалашгандан-чувалашди. Бу кўргуликларга чидай олмасдан Лобарнинг онаси тўшакка миҳланиб қолди. Ҳафта ўтиб ор-номус қад-

Turmush chorahalarida

диларини букса ҳам Лобарникилар яхши ният билан Аббосларнинг дарвозасини қоқишди. "Уч-тўрт кишини айтиб элнинг олди-дан ўтайлик", деган отасининг илтижосини қайнона ўша бағритошлиғи билан қарши олди: "Ўзи келди ёр-ёр". Ҳалиям киритганим-га шўқ қилсин. Минг қил-саям эркак киши эркак киши-да..." Сўри четига илашибгина ўтирган қизининг ранг-рўйига қараб отанинг бағри қон бўлса-да, бир сўз демай чиқиб кетди. Лобар қанча елиб-югуриб хизматларини қилмасин, бу хонадондагилардан бирор оғиз ширин сўз эшитмасди. Айниқса, яхши

озгина кўнгли бир жойга тушгандай бўлди. Онасининг аҳволи эса кундан-кун ёмонлашиб борар, бу хабарларни кўча-кўйдан эшитиб турган Лобар тишини-тишига қўйишдан ўзга чора тополмасди. Меҳрнинг йўлини ҳеч бир девор тўсиб тура олмас экан. Лекин у кунни уйда ёлғиз эканидан фойдаланиб, онасини бирров кўришга боргани ҳам шўрликка қимматга тушди. Бундан хабар толган эри ортидан бориб "сўзида турмаган" хотинини судраб, акалари билан мушлатиб келгани яна қишлоққа ово-за бўлди.

***

... Лобар шу кўйи ўзи билан ўзи олишиб бораркан, ўша таниш тут дарах-ти ёнига келганида кўркувданми, ҳаяжонданми тўхта қолди.

— Қайси юзим билан бораман, — шивирлади у лаблари титраб. — Онажоним менинг доғимда адо бўлмадиларми? Зор қакшаб бахтимни қизғонган акагинам мени қандай қарши оларкан? Отам-чи? Лобар бутун борлигини қакшатиб, кўзларидан шашқатор бўлиб оқаётган ёшларини алам билан халатининг этагига артганча дарахтга суяниб қолди. Уларга адабиёт фани сабоғини бергучи холагинаси бир куни қизлар мажлисини ўтказиб, ўқувчиларига берган насихатлари ёдига тушди: "Сўрамышлар, — деганди у қизларнинг нигоҳларига бир-бир меҳр билан термуларкан. — Дунёда ўлимдан ёмони нима? Жавоб бермишлар-ки, қиз келтирган номус...". Лобарнинг бўғзидаги аччиқ фарёд шу ерга келганда отилиб чиқди-ю, уйи томон югурди: «Онажоним, мен бадбахт қизингизни кечиринг, онажон...»

***

Қон қакшаб эшикдан кириб келаётган Лобарни кўриб, холаю опалари уввос солиб ўрниларидан турарди. Уларнинг иссиқ бағирларига бир-бир ўзини отиб бўзларкан, Лобар меҳрга, туғишларининг дийдорига қанчалар зориқиб кетганини юрак-юрагидан туйгани сари аламнинг аёвсиз тиглари бутун вужудини тилимлаб ўтарди.

Армон адоқсиз дард эканини Лобар кейинроқ, онасининг маъракалари ўтиб холи қолганларида опасининг гаמידан буккайиб қолган холасининг кўрпача орасидан ҳафсала билан ўраб қўйилган омонатни олиб қўлига тутқазганида жону жаҳони қўйиб кетгандек титраб ҳис этди — бу ўша оқ рўмолча эди.

Ойбуви ОЧИЛОВА

БАҲСЛАР ҚИЗҒИН ТУС ОЛМОҚДА

Шахмат жуда мураккаб ўйин бўлса-да, бугун мактабнинг бошланғич синф ўқувчилари ҳам уни пухта ўзлаштириб олмоқда. Бирлашган Араб Амирликларининг Ал-Айн шаҳрида шахмат бўйича 8 ёшдан 18 ёшгача бўлган болалар, ўсмирлар ва қизлар ўртасида давом этаётган жаҳон чемпионати орқали бунга яққол амин бўлиш мумкин.

Мазкур нуфузли мусобақада вакилларимизнинг муносиб ва ишончли қатнашгани ҳам биримизни қувонтирмоқда. Халқаро шахмат федерацияси — ФИДЕ шифелигида ташкил этилган биринчилик дунёнинг 123 мамлакатидан келган энг иқтидорли шахматчиларни ўзида жамлаган. Улар орасида 30 нафар умидли спортчиларимиз ғолиблик учун донда сурмоқда.

Табийки, спортчиларимиз-

нинг барчаси совринли ўринларни эгаллаб, янги йил арафасида мамлакатимизга улкан ғалабалар билан қайтишини истаимиз. Шундай бўлса-да, айни пайтда Нодирбек, Баҳора, Гулрухбегим, Жавоҳир, Исомбек сингари ўғил-қизларимизнинг ҳар бир юришини, ҳатто кийриқ қоқишини кузатаямиз.

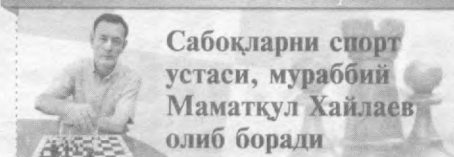
Жумладан, каттаю кичик шахмат ихлосмандларининг меҳрини қозонган 9 яшар Но-

дирбек Абдусатторов ҳамда 8 яшар Жавоҳир Синдоровнинг натижалари эътирофга лойиқ бўлмоқда. Уларнинг ҳар иккиси мусобақа давомида ҳозиргача саккиз имкониятдан олти очко жамғариб, ўз гуруҳларида пешқадамлар сафида бормоқда.

Шунингдек, Баҳора Абдусатторова, Гулрухбегим Тоҳиржоннова, Нодирбек Ёқуббоев, Ортиқ Нигматов 6 тадан, Саидқабар Сайдалиев ва Шамсиддин Воҳидов 5,5тадан очко тўплаб совриндорлар сафига қўшилиш имкониятини сақлаб туришибди.

Эслатиб ўтамиз, жаҳон чемпионати 28 декабргача давом этади.

Shaxmat saboqlari

Сабокларни спорт устаси, мураббий Маматқул Хайлаев олиб боради

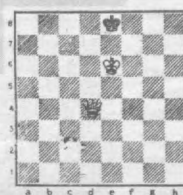
ЁЛҒИЗ ШОҲНИ МОТ ҚИЛИШ

16-дарс

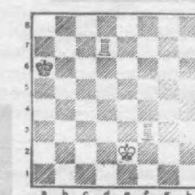
Ёлғиз шох ўйга толди:
Қайдадир нажот?
Қайда қолди рух, фарзин
Ёхуд учқур от?

Ўйин охирида ёлғиз шохни мот қилишнинг ўзига хос усуллари бор. Бу усулларни ҳар бир шахматчи яхши билиши зарур. Чунки ёлғиз шохни мот қилиш осон иш эмас. Ҳатто яқка от ёки фил шохнинг ёрдамида ҳам рақиб шохини мот қила олмаслиги яхши маълум. Қуйидаги вазиятларда оқлар рақиб шохини бир неча юришларда мот қилиш имкониятига эга. Уларни топишга ҳаракат қилиб кўринг.

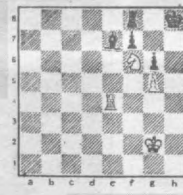
Бир юришда мот

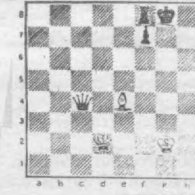
Икки юришда мот

Икки юришда мот

Уч юришда мот

ХАБАРИНГИЗ БОРМИ?

Пойтахтимиздаги "Жар" спорт-соғломлаштириш мажмуасида бокс бўйича катталар, аниқроғи, 160 нафардан зиёд спортчи ўртасида ўн вазн тоифасида ўтказилган мамлакат чемпионатида ғолиб ва совриндорлар аниқланди.

Умумжамоа ҳисобида Тошкент вилояти вакиллари биринчи, андижонликлар иккинчи ҳамда пойтахт боксчилари 3-ўринни банд этди.

Ўзбекистон футбол федерацияси 2013 йил якунлари бўйича турли номинациялар ғолибларини эълон қилди.

Оммавий ахборот воситалари ходимлари ўртасида ўтказилган сўров натижасига кўра Ўзбекистон миллий терма жамоаси ҳимоячиси Виталий Денисов «Йилнинг энг яхши футболчиси» деб

топилди. «Йилнинг энг яхши мураббийси» номинациясида эса «Насаф» клуби устози Рўзиқул Бердиев ғолиб бўлди. Шунингдек, «Йилнинг энг яхши ёш футболчиси», «Йилнинг энг яхши болалар мураббийси», «Йилнинг энг яхши ҳаками», «Йилнинг энг яхши тўпурари» каби номинациялар бўйича ҳам ғолиблар аниқла-

ниб, уларга махсус совғалар топширилди.
Зохиджон ХОЛОВ тайёрлади.

реклама • эълон • реклама • эълон

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети қошидаги Чет тиллар бўйича инновацион методларни ривожлантириш Республика илмий-амалий маркази

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 декабрдаги "Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-1875-сонли ва 2013 йил 23 майдаги "Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-1971-сонли Қарорлари асосида Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети қошида ташкил этилган Чет тиллар бўйича инновацион методларни ривожлантириш Республика илмий-амалий марказига қуйидаги вакант ўринларга танлов эълон қилади:

- директор ўринбосари;
- Марказ бўлим бошлиқлари;
- молия-иқтисод ходимлари.

Республика илмий-амалий маркази бўлимлари ҳамда номзодларга қўйиладиган талаблар ҳақидаги батафсил маълумот университетнинг Интернет манзили www.uzswlu.uz (<http://www.uzswlu.uz/index.php/uk/ob-yavleniya-uz>) даги "E'LONLAR" саҳифасида берилган.

Хужжатлар қуйидаги манзилда қабул қилинади: Тошкент шаҳри, Кичик халқа йўли, Г-9А мавзеси, 21-уй (мўлжал — Фарҳод бозори).

Мурожаат учун тел: 275-55-44, 230-50-67;

Факс: 275-77-95;

Электрон манзил: hhi@edu.uz, mmuzdjtu@gmail.uz

Зомин туманидаги 6-мактаб жамоаси мактабнинг собиқ ўқитувчиси

Тоштемир НОМОЗОВнинг

вафоти муносабати билан оила аъзолари ва яқинларига таъзия билдиради.

САРАТОНГА ҚАРШИ ҚУРАШИШ ХУСУСИЯТИНИ ОШИРАДИ

Кўк чой таркибидаги асосий полифеноллардан бири — эпигаллокатехингаллат сутда эриши натижасида биологик жиҳатдан фаоллашиш билан бирга йўғон ичакда саратон ҳужайралари бўлинишига ҳам тўсқинлик қилади, дея қилтирилади «News Track India» нашрида эълон қилинган мақолада. Бунинг учун полифенол концентрацияси 0,03 миллиграммдан зиёд бўлиши зарур.

Аввалдан маълумки, чой таркибидаги полифеноллар саратон ўсмаларининг ривожланиши, зарарли ҳужайраларнинг бўлиниши ва қон билан таъминловчи янги томирларнинг пайдо бўлишига қарши қурашиш хусусиятига эга.

Олимлар юқорида тилга олинган полифенолнинг сут оқсили ҳисобланган казеин билан бириктиришга муваффақ бўлишди. Тадқиқотларнинг бирида саратон ҳужайраси 24 соат давомида полифенол қўшилган сув ва сут солинган идишда сақланди. Ушбу вақт тугагач, барча тирик саратон ҳужайралари миқдори ҳисоблаб чиқилди. Маълум бўлишича, ҳар икки ҳолатда ҳам бирикма ҳужайраларга қарши самарали курашган. Бироқ сувда эпигаллокатехингаллат концентрацияси 0,15 миллилитр ва ундан ортиқ бўлган ҳолдагина қўтилган натижани берган.

Мазкур тадқиқотни амалга оширган Гвельф университети (Канада) мутахассислари фикрига кўра, сут маҳсулот таркибидаги биологик фаол моддаларни организмга етказишда энг самарали восита. Шунинг учун ҳам савдо дўконларида сут ва сут маҳсулотлари кўпроқ солинади.

ФАСТ-ФУД ВА ХОТИРА

Австралиялик олимларнинг аниқлашича, фаст-фуд истеъмол қилиш инсоннинг мия фаолиятига салбий таъсир кўрсатиб, хотиранинг ёмонлашувига олиб келади. Мутахассислар кемирувчилар устида бир қатор тажрибаларни ўтказиб шундай хулосага келишди. Улар жониворларни шакар ва ёғ миқдори юқори бўлган озуқалар билан боқибди.

Орадан етти кун ўтгач, кемирувчиларда миянинг хотира учун жавобгар бўлган гиппокамп қисмининг яллиғланиши кузатилган.

Тадқиқотчилар гуруҳи раҳбари Маргарет Морриснинг таъкидлашича, носоғлом овқатланиш кемирувчилар организмига тиклаб бўлмас даражада зарар етказган. Айтиш жоизки, бундай ҳолат инсонларга ҳам хос бўлгани боис, тўғри овқатланишга алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Айни пайтда олимлар гуруҳи бир қатор носоғлом маҳсулотларнинг мия ҳужайраларига етказувчи зарарли таъсирларини камайтириш устида иш олиб боришмоқда.

С.РУСТАМОВ тайёрлади.

Сирожиiddин САЙИД,
 Ўзбекистон халқ шоири

ВАТАН — БУЮК МУАЛЛИМ

Республика болалар кутубхонасида бўлиб ўтган ёш китобхонлар билан
 онлайн мулоқот-дарс тафсилоти

(Давоми. Боши 8—9-бетларда.)

Бойсун туман АРМдан:

— Фрэнсис Бэконнинг "Муталаа инсонни билимдонлик, тоқирлик сари етаклайди. Ёзиш эса аниқликни таъминлайди", деган фикрига сизнинг муносабатингиз...

— Фрэнсис Бэкон — Шекспирнинг замондоши, XVI-XVII асрларда Англияда яшаган машҳур файласуф. XXI асрга келиб Лондондан неча минг чақирим олисдаги Бойсун тоғлари орасида яшовчи бир ўзбек ўқувчиси унинг қимматли фикрларини компьютер орқали узатиб ўтиришини етти ухлаб тушида ҳам кўрмаган. Замон, тараққиёт дегани шундир-да! Ростини айтсам, бу ўринда қанақа аниқлик ҳақида гап кетаётганига унча тушунмадим. Ёзувчининг мақсад-муддаоиси ё ниятининг аниқлигими, асар қаҳрамонларининг гап-сўзлари аниқлигими ва ё бошқа нарсами?.. Адиб киши назарда тутилаётган бўлса — мутасил ижодий меҳнат унинг ёзувчилик тажрибасига кўп аниқликлар киритмоғи табиий.

Сирдарё вилоят АРМдан:

— Сизнингча, инсон умрининг мазмун-моҳияти нимада?

— Инсонлигида. Инсон деган номни баланд тутиб ўтишида. Одам бола-си, бир адибимиз айтганидай, кўнглида кўнгиши эмас, чироғи билан яшаши керак. Токи кафандан ташқарида юриб-мизми — эзгулик боғига ниҳол экмोगимиз керак. Бошқа гап йўқ.

Шеробод туман АРМдан:

— Ҳозирги ёш ижодкорларга қандай баҳо бера оласиз ва уларга маслаҳатларингиз...

— Ҳозир энг истеъодли ёшларимизнинг илк китоблари Ёзувчилар уюшмаси ҳузуридаги "Ижод" фонди маблағлари ҳисобидан катта нусхаларда чоп этилиб, мамлакат билим даргоҳлари, Ахборот ресурс марказларига берилган тарқатилмоқда. Ёш истеъодлар давлатимиз раҳбарининг доимий назари ва эътиборида турибди.

Мен ўқорида айтганим илк китобчам ўша пайтда "Иқтисод қилинган қорғоз" ҳисобидан, яна не-не машамшала билан босилган эди. Ундай қорғозларни ҳозирги кунда маиший эhti-ёллар учун ҳам ишлатиб бўлмайди. Ўша китобчани бугун биринчи китоби чиққан шоир укамга кўрсатдим. Ўз кўзи билан кўриб турган бўлса-да, сарғишдан ҳам ранги пастроқ, жуда ҳам гариб ва сифатсиз, сим билан икки жойидан чатилган бу ажабтовур ашъ китоб эканига ишонмади. Мана, менинг ёшлигим билан ҳозирги авлод ўртасидаги фарққа яна бир ҳаётий мисол.

Имконият ва эътибор дарвозалари ланг очилган экан, ука-сингилларимиз Вақтга сўз бермасдан, фурсатни энгиб яшашга ўрганмоғини истардим. Шод-

монкул Салом, Шоди Отамурод, Жўрабек Жаҳон, Меҳриноз Аббосова, Ихтиёр Хонхўжа сингари эндигина биринчи, иккинчи китоблари чиққан, чиқаётган ёшларнинг бир-бирига ўхшамаган ўзига хос овозлари катта умидлар уйғотади.

Чортоқ туман АРМдан:

— Асарларингизда мавзуни қандай танлайсиз? 1994 йилда чоп этилган шеъринг тўпламингиз нима учун айнан "Куйдим" деб номланган?

— Кўп ҳолатларда мен мавзуни эмас, мавзу мени танласа керак. Уни баъзан ҳаёлимдан чиқарсам-да, "лоп" этиб мени излаб, топиб келади. Шундай пайтда ёзилган шеърларим кейин кўпчиликлари маъқул келганини кузатганман.

"Куйдим" номига фазал таниқли режиссёр Хотам Фаёзиев ёзувчи Нурулло Отахонов сценарийси асосида суратга олган "Оқ бино оқшомлари" фильми учун ёзилган эди. Аниқроғи, киногача фазалнинг тўрт мисраси қорғозга тушган эди... Устоз Ҳамид Олимжоннинг "Куйгай" раффили фазални яхши кўрардим. Шу боис навбатдаги тўпла-

мимга шу номни маъқул топдим. "Куйган қулдан куй чиқар" деб қадимгилар айтган. Фазал қўшиқ бўлиб эл орасида ёйилгандан кейин энг холис ва катта танқидчим — онам "Тўрт мучанг сог бўлса, нимага куйар экансан, бунақа гапларни шеър қилиб ёзмагин", деб танbeh берганлар...

Самарқанд вилоят АРМдан:

— Ўзбек шоирларидан қайси бирининг ижодини қадрлайсиз?

— Қадрлашга арзигулик шоирларимиз кўп. Раҳматли Мухаммад Юсуф билан илк шеъринг туркумларимиз ва китобларимизни бирга, бир пайтда чиқарган эдик. Гарчи мендан тўрт-беш ёш катта бўлса-да, биз яқин жўра эдик. "Тошкент оқшомлари"да бир неча йил муҳбирлик қилиб, ҳаёти, одамларни ўргандик. Устозлар кўмидил шоир деб таърифлаган Мухаммаджоннинг ёзганларидан кўра ёзилмай қолган шеърлари кўп эди.

Истиқлол даври ўзбек шеърлятида Ватан мавзусини баралла овозда куйлаган бўлбулзабон шоиримиз Мухаммад Юсуф бўлади.

Фарғона вилоят АРМдан:

— Ҳаётда нимани тоқдингиз-у нимани йўқотдингиз?

— Саволингиз "топиш-йўқотиш" деган атиги иккитагина сўздан тузилган бўлса-да, интернет тўрлари янглиғ кенг тармоқли савол. Унга етти кеча-кундуз тўхтовсиз жавоб бериш мумкин, бир сонияда бир сўз билан нукта қўйса ҳам бўлади. Мухаббатни йўқотиб, шоирлиқни топдим десам барибир ишонмай-сиз, муҳаббат билан шоирлиқни топиб, ўзимни йўқотдим деб айтсам — сўз ўйини деб ўйлашингиз тайин. Одам-зод дунёда яшагани сайин — топганлари йўқотганига, йўқотганлари эса топганига ўхшаб кўринавераркан. Ўз ҳаётий тажрибамдан топганим биттагина сигналган ҳулосамни айта қолай: ҳамма йўқотишлар вақт, фурсатни беқорга йўқотишдан бошланади. Вақт борида вақтни бой бермаслик, фурсат нақдигида уни йўқотмасликнинг чорасини кўриш керак.

Бойсун туман АРМдан:

— Маънавий қадриятлар ва ёшлар тарбиясида адабиётнинг ўрни ҳақида гапириб берсангиз.

— "Чун адам саҳросидин келдим вужуд айвонига", дейдилар ҳазрат Навоий. Ҳар кишининг вужуд айвонида қанча муддат бўлмоғи Яратганининг ўзига аён. Шу муддат, яъни берилган умрни эзгулик ва маърифат йўлида ўтказмоқ одам болаларига азал-азалдан буюрилган.

Энг бетимсол маънавий қадриятимиз — шу она Ватанимиз, азиз туғруғимиз. Нима учун шўх шодон ёш келин-куёвлар ҳам Шаҳидлар хиёбонига яқинлашганда бирдан жиддий тортиб, ўйчан қиёфага кириб қоладилар? Чунки бу табарруқ маскан Истиқлолнинг энг мунгли ва армонли китобидир. Мустиқиллик майдонини кезгандан нима сабабдан юракларини уриши бирдан-нига ўзгариб қолади, кўксингизни нималардир тўлдирди кела бошлайди? Ватан туйғуси шу бўлса керак. Бундай мухташам ва гурурбахш КИТОБларни яратиш учун халқимиз минг-минг йиллик армонлар ва буюк йўқотишлардан ўтиб келди.

Ватан — энг буюк муаллим. Ёшлар тақдирини унинг ўрни нечоғлик буюк бўлса, адабиётнинг ҳам ёшлар тарбиясида аҳамияти шу даражада баланд турмоғи керак. Адабиёт — баланд қалб, баланд ор ва гурур, баланд ном билан яшашга ўргатади.

Азиз ука-сингилларимга бахт ва омад тилар эканман, яна бир талай саволларига жавоб беролмаганим баробарида, ҳаёт ва келажақ улар олди-га қўндаланг қиладиган жуда кўп саволлар ҳақида ўйладим. Ўйладим-у ёш замондошларимнинг ўзи бутун бир халқнинг асрий орзу-армонларига Истиқлол даврининг порлоқ ва навқирон жавоби бўлиб нурулини турганидан кўнглим ёришиб кетди.

БАРКАМОЛЛИК АСОСИ

Мамлакатимизда барча соҳалар қатори таълим тизимида ҳам олиб борилаётган изчил ислохотлар ўғил-қизларнинг чуқур билими, ҳар томонлама баркамол бўлиб вояга етишига хизмат қилмоқда.

Наманган шаҳридаги 58-ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактабида бир минг беш юз нафардан зиёд ўғил-қизга тўқсонга яқин педагог давлат таълим стандартлари асосида, ўқитишнинг илгор усуллари — инновацион педагогик технология-

лардан кенг фойдаланиб, таълим-тарбия бермоқда. Мактабда ўнлаб фан тўғарақлари, ўндан зиёд спорт секцияси, бой китоб фондига эга ахборот-ресурс маркази ишлаб турибди. Уларда билим ва иқтидорини муттасил ошириб бораётган ёшлар фан олимпиадалари, спорт мусобақаларида муваффақиятли қатнашмоқда.

Суратда: Наманган шаҳридаги 58-ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактабида.

Хотам МАМАДАЛИЕВ (ўза) олган сурат.

2014-yil — Sog'lom bola yili

ISSN 2010-6416

INDEXES: 149, 150, Г-1218

Tiraj 36170

Hajmi 4 bosma taboq. Ofset usulida bosilgan, qog'oz bichimi A-3.

«Ma'rifat»dan materiallarni ko'chirib olish
 tahririyat ruxsati bilan amalga oshirilishi shart.
 Tahririyatga kelgan qo'yilmalar taqir
 qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Reklama materiallari uchun tahririyat javobgar emas.

MANZILIMIZ: 100083, Toshkent,
 Matbuotchilar ko'chasi, 32.

Web-site: www.marifat.uz

TELEFONLAR: mas'ul kotib—233-99-15, umumiy
 o'rta va maktabgacha ta'lim yangiliklari bo'limi — 233-
 54-14, fan, olti va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi
 yangiliklari bo'limi — 233-56-45, adabiyot, madaniyat,
 kasaba uyushmalari hayoti yangiliklari bo'limi — 233-
 54-49, ma'naviyat va maktabdan tashqari ta'lim yangiliklari
 bo'limi — 233-54-63, siyosat, xalqaro hayot va sport
 yangiliklari bo'limi — 233-76-40, reklama va marketing
 bo'limi — 233-42-92(faks), 236-54-17.

Bahosi sotuvda
 erkin narxda

Dizaynerlar:
 Liliya BINASHEVA,
 Malohat TOSHOVA.

Navbatchi muharrir:
 Oyub OCHILOVA.

Navbatchi:
 Bobomurod XUDYOBERDIYEV.

«Sharq» nashriyot-matbaa
 aksionerlik kompaniyasi
 boshqaruvchisi.

Korxona manzili:
 «Buyuk Turon» ko'chasi, 41-uy

Ula yilini — 20.45
 Topshirildi — 22.15

Ma'rifat

TA'SIS
 ETUVCHILAR:

O'zbekiston Xalq ta'limi
 vazirligi, O'zbekiston Oliy
 va o'rta maxsus ta'lim
 vazirligi, O'zbekiston
 Ta'lim, fan va
 madaniyat xodimlari
 kasaba uyushmasi
 Markaziy Kengashi.

Bosh muharrir:
 Abdusamat RAHIMOV

Tahrir hay'ati: Jumanazar BEK-
 NAZAROV, Baxtiyor DONIYO-
 ROV, Farrux JABBOROV (bosh
 muharrirning birinchi o'rinbosari),
 Husan NISHONOV (bosh muharrir
 o'rinbosari), Farhod RIZAYEV, Nurlan
 USMONOV (bosh muharrir o'rin-
 bosari, "Учитель Узбекистана"),
 Mirzakarim XUDDIYEV, Baxtiyor
 YOQUBOV (mas'ul kotib), Aleksey
 CHUKARIN (mas'ul kotib, "Учитель
 Узбекистана"), Sa'dulla HAKIMOV.

Gazeta
 O'zbekiston Matbuot va axborot
 agentligida № 0067 raqam bilan
 ro'yxatga olingan.

ISSN 2010-6416

INDEXES: 149, 150, Г-1218

Tiraj 36170

Hajmi 4 bosma taboq. Ofset usulida bosilgan, qog'oz bichimi A-3.